

Marko Špikić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti

Život i djelo antikvara Ivana Josipa Pavlovića-Lučića

14. 10. 2008.

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

Ključne riječi: Ivan Josip Pavlović-Lučić, Dalmacija, Makarska, epigrafika, arheologija, povijest umjetnosti

Key Words: Ivan Josip Pavlović-Lučić, Dalmatia, Makarska, epigraphy, archaeology, art history

Makarski kanonik i provikar Ivan Josip Pavlović-Lučić (1755.–1818.) autor je nabožnih djela, sastavljenih na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće. Istodobno je bio jedan među najvažnijim antikvarima u Dalmaciji svoga doba, koji je istraživao antičke spomenike makarskog i splitskog područja. Raspravljajući o podrijetlu hrvatske povijesti umjetnosti, u tekstu se donose biografski podaci o piscu i osvrt na glavna djela, koja se dovode u kontekst rodne pokrajine i europske antikvarne predaje kao prethodnica povijesnoumjetničke metodologije u Hrvatskoj.

Pavlović-Lučić i njegovo doba

Ivan Josip Pavlović-Lučić¹ relativno je nepoznati pisac, pa se istraživaču već u početku rada nameće povelik problem uklapanja njegova djela u neutvrđeni kanon historije hrvatske povijesti umjetnosti. Zbog nepostojanja stalnijeg interesa ta su djela danas uglavnom zanemarena, pa se može reći da je dio hrvatskih povijesnih znanosti prema istraživačkim naporima našega pisca pokazao mačehinski odnos.

Komu pripada djelo Pavlovića-Lučića? To naizgled izlišno pitanje ne tiče se političkih plemena; prije ga valja uputiti znanstvenoj zajednici koja se ima skrbiti o očuvanju i tumačenju baštine. Da li arheolozima? Povjesničarima crkvene ustanove? Povjesničarima umjetnosti ili historičarima njihova djelovanja? Ako nas u radu vodi načelo štovanja vrela i podataka o životu pisca i njegovih znanstvenih interesa, tada se može zaključiti da ono pripada svakoj od tih zajednica. No, već se u površnom pogledu vidi da one nisu u punom opsegu uvidjele vrijednost Makaraninove baštine.

Sljedeće je pitanje: zašto bi Pavlović-Lučić imao ikakve veze s podrijetlom hrvatske povijesti umjetnosti? To je pitanje povezano s metodologijom kojom se služio u tumačenju dalmatinskih spomenika, ali i za znanstveno-istraživački kontekst u kojem se njegovi spisi pojavljuju. Pokušaj odgovora na njega ostavljam za drugi dio rasprave.

Budući da ne postoje temeljita arhivska istraživanja o djelu Pavlovića-Lučića i da smo uglavnom upućeni na sekundarnu literaturu, ovdje ćemo pozornost usmjeriti vrelima koja su vremenski bliža njegovu životu. Biografski podaci danas se crpe uglavnom iz vrela 19. stoljeća: Brambillina novinskog članka iz 1835. g., Meneghellijeva životopisa iz 1841. g., Ljubićeva iz 1856. g., Wurzbachova iz 1870. godine i Alačevićevih osvrta s kraja 19. i početka 20. stoljeća.² Tomu valja pridružiti i grafički list s kraja 18. stoljeća, koji, osim podataka o životu i djelu pisca, nosi portret kanonika, izveden u Beču 1798. godine.³

Arhivski su podaci uglavnom nepotpuni i nedovoljno sistematizirani. Dio pisane ostavštine, združene sa spisima drugih članova porodice Pavlović-Lučić, nalazi se u Arheološkome muzeju u Splitu u nekoliko arhivskih kutija. Ondje su uglavnom nabožni spisi, dijelovi korespondencije različitih autora, bilješke za latinske spise (Djela sv. Gaudencija), prijepisi rasprava Ivana Dunska Škota, načinjeni 1776. godine (*De Deo et ejus visione, De Sacramentis in genere, De Sacramento baptismi*) i ne odveć brojni dokumenti, važni za upotpunjavanje njegova životopisa.⁴ Tomu valja pridodati da je Wurzbach u zaključku svog članka uputio na rukopisnu ostavštinu (*in Handschrift geblieben Arbeiten*) franjevca Inocenta Čulića u Dubrovniku, no ta se (moguće očuvana) baština ostavlja istraživačima koji će naš rad upotpunjavati i ispravljati.⁵ Jedan Ipsićev rukopisni

1. Johann Maria Monsorno, Vincenzo Giaconi, Portret Ivana Josipa Pavlovića-Lučića, Beč, 1798. grafički list, NSK Zagreb / Johann Maria Monsorno, Vincenzo Giaconi, Portait of Ivan Josip Pavlović-Lučić, Vienna, 1798, print, NSK Zagreb

životopis Pavlovića-Lučića nalazi se u ostavštini arheologa Francesca Carrare u Arheološkome muzeju u Splitu. Osim u pojedinostima, taj rukopis uglavnom prati Meneghellijev životopis.⁶

Antonio Meneghelli piše da se Ivan Josip rodio 15. ožujka 1755. u Makarskoj kao sin Stjepana i Margarete Nenadić Slipić. Na grafičkom listu iz zagrebačke Nacionalne i sveučilišne knjižnice razvidno je da je dva dana kasnije kršten. Zbog nedostatka prve formalne naobrazbe ali i zbog zanimanja za studije, dobio je nadimak Samouk. Prvu je naobrazbu u pismenima primio od strica, makarskoga kanonika Jurja Pavlovića i monsinjora Paškvala Kačića-Terzića, a temelje filozofije i bogoslovije od franjevca Andrije Ivičevića. Tako je Ivan Josip od dječakih dana uveden u svijet makarskih crkvenjaka, od kojih je 1762. dobio svetu potvrdu. Već je u 13. godini odjenuo klerikalno ruho i postao akolit, a ako je vjerovati spomenutom grafičkom listu, i egzorcist! Proma-

trajući to u odnosu na sastavljena djela, može se primijetiti naznaka zanimljive psihološko-kulturne značajke: podvojenosti pisca između svetosti katoličkog nauka i zova svjetovnih znanosti. U takvu su stanju djelovali i njegovi sljedbenici i štovatelji Josip Čobarnić i Francesco Carrara, koji su 1830-ih i 1840-ih godina, pored svećeničkih dužnosti, djelovali kao splitski konzervatori i arheolozi s potporom Bečkoga dvora. Meneghelli stoga nije propustio zamijetiti da je Pavlović-Lučić sjedinio službu oltaru i znanosti (*ministro dell'altare e l'uomo di scienze*).

Nije poznato kada je Pavlović-Lučić u Padovi započeo studij bogoslovije i dvaju prava. Arhivski spisi pokazuju da je ondje doktorirao kao 25-godišnjak u svibnju 1780. godine.⁷ Za studija je, 25. srpnja 1778. g., postao *presbyter*, a sredinom kolovoza održao je mladu misu. Uskoro je postao tajnik učenog biskupa Fabijana Blaškovića.⁸ Pošto je postao kanonik, 2. srpnja 1782. izabran je za glavnoga provikara.

Od siječnja 1784. djelovao je kao učitelj glazbe i skladatelj u makarskoj katedrali (*musicus magister et organicus modulator*). Od siječnja 1786. djelovao je kao biskupijski vizitator, od 1787. kao kateheta, a bio je istaknut i kao propovjednik. Već je u to doba Pavlović-Lučić počeo privlačiti pozornost kako dobronamjernih sugrađana, tako i neistomišljenika. Tada su, kako izvješćuje Josip Alačević, vođene oštre polemike između biskupa i franjevaca, koje su dovele do optužbe da mladi biskupov tajnik stvara raskol u biskupiji. Zabilježen je i pokušaj trovanja mladića. Nerasvijetljena su događanja uzbudila i biskupa, koji je zatražio potporu mletačkog Senata, a od Kurije premještaj iz nesigurnih krajeva.⁹ Stanje se uskoro smirilo, pa je tajnik u veljači 1789. postao kanonik katedrale. U tom je zboru vladalo gotovo obiteljsko ozračje, jer su u njemu djelovala barem četvorica iz roda Pavlovića-Lučića: Ivan Krstitelj, Juraj, Grgur i Ivan Josip.

Ivan Josip bio je povezan za rodni kraj i crkvenu ustanovu u koju je stupio u dječaćkim danima. K tome, sudeći po brojnim tiskovinama na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku, imao je veliku čitateljsku i spisateljsku energiju. Odrastajući kao sin religioznih krajeva u posljednjim godinama mletačke uprave, bio je jedan od najvažnijih lokalnih promicatelja ćudoređa u duhu Tridentske crkve, koje se podjednako odnosilo na vjernike kao i na svećeničku i svjetovnu upravu. Tako je i prije propasti Mletaka i prodora prevratničkih ideja iz Francuske objavio ćudoredna djela *Dissertatio exegetico-theologica de dignioribus ad canonicatus* (Mleci, 1786. g.), *Epistola paraenetica ad Primatem, Metropolitam totiusque Dalmatiae Archiepiscopos et Episcopos* (Mleci, 1788. g.) i *De immoderato Episcopatus desiderio refrenando* (Ancona, 1789. g.). Ta su djela temeljena na nauku Novoga zavjeta, svetih Augustina, Grgura, Jeronima i koncilskih odluka, te na djelima historičara Bartolomea Platine, Odorica Raynaldija i Onofrija Panvinija, spajajući teološko promišljanje i svakodnevno kršćansko ćudoređe, pa i uvijek aktualni odnos pojmova *beneficium* i *officium*.

Kako bi proširio nauk, naš je pisac iz Kačićeva kraja objavljivao nabožne spise i na narodnome jeziku. U tom se ističe djelo *Deset pokornih razgovoraa za svigegne grisnikaa i pomoch pastiraa puka slovinskoga* iz 1785. g., u kojem se očituje svećenikova gorljivost, ali i zameci spomenute podvojenosti. Ondje je, potpuno u duhu tradicionalne religioznosti, uputio vjernički puk na odricanje od svjetovnih iskušenja. U njih ubraja i iskušenje vidnog percipiranja izvanjskoga svijeta. Tako nakon konstatacije o *ispraznosti svita*, poticanja na pokoru, analize straha na ispovijedi i lika *grišnih mislii*, u šestoj propovijedi zbori i o *očima tilesnim pokorenim*:

Kako svakomu gradu i tvargiavi malo prudi, daje s'trojstrukim zidom oposana, ako supglime, i prozore raztvorene imade, kroz koje slobodno ulaziste nepriategl naho-

*di; tako nikakve koristi nechiuu dusa çoviçja, prem da s'kripostju svakom nadarena, ako prozore oçiju tilesni darxi raztvorene, kroz koje nepriategl pakleni u dusu uvlaçise, i dusu ubije.*¹⁰

Čitajući te riječi i listajući nabožne rasprave, mogao bi se steći dojam da se Pavlović-Lučić kao predani moralist strogo odricao izvanjskoga svijeta. Ipak, nije bilo tako. Pošto se afirmirao kao sastavljač ćudorednih spisa i tako zadobio povjerenje dalmatinskih i talijanskih prelata, koji su ga papi Piju VI. Braschiju preporučili za više crkvene službe, Pavlović-Lučić je počeo otkrivati i svjetovne znanstvene interese. Teško je reći jesu li ti interesi, ili pak uvjerenje da je za sebe pronašao dostatni svećenički rang, kumovali njegovoj nevoljkosti da kao tridesetogodišnjak uđe u red biskupa. U tom su ga podupirali kardinali Ludovico Flangini Giovanelli i Vincenzo Ranuzzi te zadarski nadbiskup Giovanni Carsana.¹¹ Na koncu ga ni preporuke nisu dovele do mitre.

Bez obzira na to je li ga rasplet ozlovoljio ili zadovoljio, Pavlović-Lučić se od druge polovine osamdesetih godina sve snažnije posvetio proučavanju historiografije i antikvarnih tema. Čini se kako ga tada više nisu ispunjavali samo spisi o ćudoređu i iskušenjima kršćanina. Moguće je da je znanstvene interese razvio za studija u Padovi, no dosadašnja saznanja upućuju na to da je rasprave izvan strogog okvira crkvenoga nauka započeo sastavljati i objavljivati u doba prevrata na pariškim ulicama. Iz toga, dakako, ne valja izvoditi preambiciozne zaključke o piščevoj sekularizaciji.

Ne treba naširoko tumačiti motive koji su ga mogli potaknuti da se započne baviti antičkom baštinom svoga kraja. Prisjetimo se samo nekoliko važnijih podataka o antikvarnim i historijskim studijima 18. stoljeća o Dalmaciji. Prvo je Johann Bernhard Fischer von Erlach 1721. g., na tragu Sponova i Whelerova istraživanja s kraja 17. stoljeća, objavio prikaze Dioklecijanove palače u djelu *Entwurf einer historischen Architektur*.¹² Potom se u krugu splitskoga nadbiskupa Pacifica Bizze (1696.–1756.) razvio senzibilitet prema rimskim grobnim spomenicima, koji se sabiru u dvorištu stare Nadbiskupije kraj Dioklecijanova mauzoleja. Potom se u Palači našao Robert Adam, koji je 1764. g., kada se pojavilo i Winckelmannovo prevratničko djelo, objavio *Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian*. Tadašnji senzibilitet antikvara i pijetet crkvenjaka mogu se tumačiti kao odvjetak snažne europske predaje kulta antičkih spomenika u dalmatinskim krajevima. Dakako, antikvara Pavlovića-Lučića ne možemo zamisliti ni bez ambicioznog projekta *Illyricum Sacrum* Filippa Riceputija, Danielea Farlatija i Jacopa Coletija, koji je dugim trajanjem samo pospješio senzibiliziranje učenih crkvenjaka za antičku baštinu. Tu pridružujemo i djela Charlesa Dufresnea Du Cangea *Illyricum vetus et novum* iz 1746. g., *Kalendarium ecclesiae universae* Giuseppea Simonea Assemanija iz 1750.

i *Storia civile ed ecclesiastica della Dalmazia, Croazia e Bosna* Gianantonija Bommana iz 1775. godine. U 18. stoljeću, kada je Rim postupno gubio prvenstvo među antikvarnim znalcima a ekspanzija interesa prema novim teritorijima urodila otkrićem lokalnih i »marginalnih« spomenika, na Bliskom su istoku, u Egiptu, Galiji, Grčkoj, Istri i Dalmaciji stvoreni prvi navještaji romantičkoga kulta nacionalnih spomenika. Antikvari-putnici i lokalni istraživači tako su zajedno otkrili civilizacijske Druge u nepoznatim zemljama i vlastitom dvorištu.

Pavlović-Lučić se svesrdno pridružio tom projektu. S obzirom na to da se tada bezazleni budnički pojam *dalmatica nazione* rabio među vodećim intelektualcima a projekt *Illyricuma* potaknuo osjećaj lokal-patriotizma, Pavlović-Lučić se nije želio oglušiti na poziv. Spoj logosa i vjernosti rodnome tlu doveli su ga do antikvarnog djelovanja. U tom interesu nije bio usamljen. Na temelju ranijih inicijativa u posljednjoj se četvrtini 18. stoljeća pojavio niz domaćih pisaca o lokalnoj starini. Bili su to potomci Marulića, Papalića, Lučića i Mrnavića, ali i srodnici europskih crkvenjaka i plemića koji su u barokno i prosvjetiteljsko doba otkrili vlastitu kulturnu baštinu, razmjenjujući saznanja i spoznaje u učenim društvima i akademijama ekscentričnih naziva.

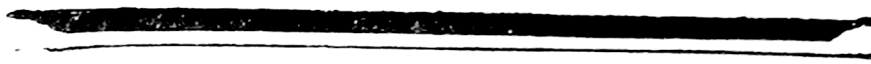
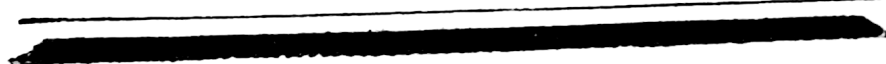
Tako se u maloj i od Mletaka zapuštenoj pokrajini pojavila skupina erudita, koji su s podjednakim žarom istraživali prošlost svoga zavičaja, razmatrajući aktualno stanje i moguća poboljšanja u budućnosti, od poljodjelstva i razmnožavanja stoke do pismenosti. Trogirski plemić Pietro Nutrizio Grisogono je 1775. započeo novu vrstu rasprave djelom *Riflessioni sopra lo stato presente della Dalmazia*, koje je uputio mletačkom senatoru Zuanneu Grimaniju, žaleći se na stanje znanosti i upućujući na potrebu njena širenja po uzoru na Humeovu političku filozofiju.¹³ No, i prije osnutka Javnog ekonomskog društva u Splitu 1788. g., Nutrizio je započeo polemiku sa sugrađaninom Antom Radošem Michielijem-Vitturijem.¹⁴ Michieli-Vitturi je u djelu *Saggio sopra la Repubblica della Dalmazia* 1777. osudio Nutriziove kritike, ističući da se »čitava Dalmacija budi«, a u Europi razvijene znanosti se prostiru i u ove krajeve. Razlog polemike bio je, međutim, i u interpretaciji prošlosti pokrajine: dok je Nutrizio smatrao da je propast Ilirskoga kraljevstva označila početak dekadencije, Michieli-Vitturi je u padu Gencijske države vidio početak povijesti autonomne Dalmacije. Na to je Nutrizio iste godine odgovorio novom poslanicom.¹⁵

Polemike nisu zanimljive tek kao anticipacija političkih rasprava i raskola među etničkim zajednicama u 19. stoljeću; one su važne i zato što su u znanstvene teme uvele skepsu i kritičnost, za razliku od dotad uglavnom neosporanih uvjerenja ili nagađanja pisaca. Prije pojave tjednih i dnevnih tiskovina te su knjižice obilježile nastanak novog epistemološkog iskustva, pa su historija i antikvarni studiji postali dio javnog interesa i kritičke svijesti. Osjećajući

važnost trenutka, Michieli-Vitturi je uskoro nastavio rad, stapajući historiografski i antikvarni uvid. To se očituje u djelu *Saggio sopra l'antica città di Salona* iz 1779. g., u kojem je, poput kasnijih preporoditelja, Naciju uputio na upoznavanje zavičajnih starina.¹⁶ Političko-ekonomski pogled u budućnost i historijsko-antikvarni pogled u prošlost postali su združeni interes prvaka pismenosti, pa su Nutrizio Grisogono i treći Trogiranin, Giovanni Rossignoli, kod istoga tiskara objavili djela *Notizie per servire alla storia naturale della Dalmazia* i *Compendio dell'istoria civile della Dalmazia*.¹⁷ Tako je intenzivirano djelovanje domaćih istraživača, koji se više nisu zadovoljavali izvješćima ljudi na proputovanju.

I Pavlović-Lučić se aktivirao u učenim društvima, prateći entuzijazam koji je zahvatio historiografe, antikvare i fiziokrate s obje strane Jadrana. Tako je postao član nekoliko akademija. U veljači 1790. kardinal Ranuzzi ga je uveo u Accademia Etrusca u Cortoni; potkraj rujna 1792. splitski kanonik Nikola Bartul Didoš (1759.–1825.) predstavio ga je splitskome Društvu; u prosincu iste godine opat Andrea Willi preporučio ga je torinskoj Accademia degli Unanimi, a ugledni kardinal Stefano Borgia ga je u siječnju 1793. uveo u Accademia Volsca u Velletriju.¹⁸ Početkom ožujka 1794. je, posredovanjem grofa od Vrgade, postao član Akademije u Zadru. Sredinom kolovoza 1794. Dubrovčanin Dominik Zlatarić ga je uveo u Kraljevsku akademiju u Napulju, a u veljači 1795. g., zalaganjem teologa Carla Marca Felicea Arnauda, u torinskoj je Akademiji ušao u razred degli Ardenti.¹⁹ Uzimajući u obzir ranije spomenute veze s Piovom Kurijom i činjenicu da je 1793. i 1794. objavio svoja prva djela u Vječnome gradu, poznanstvo s rimskim antikvarima i boravak u Rimu nisu zanemarljivi. Te se pretpostavke zasada mogu ostaviti otvorenima, iako je više kardinala Pavloviću-Lučiću izrazilo divljenje djelima, od Francesca Saveria de Zelade (1717.–1801.) i Carla Rezzonica (1724.–1799.) potom kamerlenga Ignazia Busce (1731.–1803.), do generacijski bližih Alessandra Matteija (1744.–1820.), Aurelija Roverelle (1748.–1812.) i papina nećaka Romoalda Braschija-Onestija (1753.–1817).²⁰

Ti se uglednici Kurije, koja je dolaskom Napoleona zapala u krizu, jamačno nisu divili samo njegovim teološko-moralnim, već i antikvarnim djelima. U njima su nalazili nove podatke o dalmatinskim spomenicima staroga vijeka. Iz niza objavljenih spisa prema kronološkom redu i važnosti na početku valja istaknuti djelo *Marmorata macarenisia*, kojim je Pavlović-Lučić 1789. izašao pred javnost kao istraživač antičkih spomenika.²¹ Prvo izdanje djela na dvije početne stranice donosi znakovite poruke o doživljavanju spomenika u autorovim krajevima. Podnaslov djela glasi: *Oblivioni et injuriae temporum subtracta* [(spomenici) oteti zaboravu i nepravdi vremenā], sugerirajući njihovu ugroženost. Knjižica od trideset i četiri stranice u tom se smislu pojavljuje kao lijek, u duhu riječi Benedikta XIV. upućenih

MARMORA MACARENSIA
Oblivioni & injuriæ temporum subtraçta
Opera & Studio
IOAN. JOSEPHI PAULOVICH LUCICH
P R E S B Y T E R I D A L M A T Æ
Juris Utriusque in Patavina Universitate Doctoris,
Patricii & Provicarii Generalis Macarensis &c.

2. Naslovnica prvog izdanja Marmora macarensia, Mleci, 1789. / Title page of the first edition of the Marmora macarensia, Venice 1789.

nadbiskupu Bizzi, otisnutih iza naslovnice. Prema papinim riječima, za crkvenu je povijest važan bilo koji natpis ili kameni spomenik, makar oskvrnjen.²²

Pavlović-Lučić je, dakle, oko 35. godine odlučio otvoriti oči izvanjskom, i to poganskom, svijetu. Nije, dakako, riječ ni o kakvoj sablazni, već o svjesnom prepuštanju predaji, kojoj su prelati i pape od 15. stoljeća davali snažan poticaj. *Antiquitates* ipak nisu udaljile našeg pisca od moralne teologije, pa je 1791. objavio djelo *Protrepticon ad dignitates, canonicos, beneficiarios*, posvećeno bolonjskom nadbiskupu Andrei Giovanettiju.²³ Dojmljivi su piščevi vjerski osjećaji, koje je, nalik ispovijestima, podijelio s javnošću. Tomu svjedočimo i u djelu *Prikratke zabave bogogliubstva* iz 1798., g. u kojem se nježno obraća Spasitelju:

*Isuse moj prislakli! virujem, da ti pravi i xivi Bogh i Çovik nahodiše u prisvetomu Sakramentu Eukaristie. Ufamse u tvoje milosardje, dame rechieš iz prid pristoglia ove tvoje neizmirne gliubavi otirati. Oh dobro moje jedino! gliubimte sa svim svojim sarczem (...).*²⁴

Dušobrižnički ton ipak nije zadržao samo za stanovnike svoga kraja. Otkako se u Francuskoj zbio prevrat a vladavinom terora nastavljen je progon Crkve, Pavlović-Lučić je 1793. odlučio sastaviti poslanicu o uzrocima i opasnostima revolucije, upućenu članovima Ortodosso istituto ecclesiastico-politico di Cosmopoli. Kratka rasprava, tiskana u Rimu, na naslovnici upućuje da je pisac postao član Societä

Etrusca, Accademia de'Volsci, torinske Unanimi i Društva u Splitu.²⁵

Spis označuje izlazak iz teoloških sfera, prikazujući pisca kao društvenog kritičara i spremnog čuvara dogme od libertinizma, koji se shvaća kao uzrok zastrašujućih događaja. Pisac se, pomoću autoriteta sv. Ciprijana i Euzebija, prisjetio progona prvih kršćana, što mu je uskoro postala prava teološka opsesija. Oslanjajući se na srednjovjekovne dogme, ustvrdio je da su čovjekove glavne dužnosti spoznaja i štovanje nekog Višeg bića. Zbog Božjeg je nauma nastala zemaljska prožetost Države i Crkve; stoga vladare ne smije obuzeti pretjerana popustljivost (*tollerantismo*), koju će bezbožnici rado zloupotrijebiti. Gradeći nova pravila, ustav, zakone, rituale i kult, oni žele ustoličiti jednu sveopću anarhiju: izdati, usmrtiti i razoriti Oltar, Prijestolje i Svijet, a svemir konačno vratiti u stari, prvotni Kaos. Ateiste stoga treba sasjeci u korijenu: prepoznati ih u misli i napisima te ih kazniti bez milosti. Valja spaliti njihove knjige, a moderni bezbožni filozofizam treba svladati poticanjem na čitanje svetih spisa, koje treba proširiti po cijelome svijetu.²⁶

Moralistički i paternalistički genij Pavlovića-Lučića očituje se i u poslanici neimenovanomu primatelju, sastavljenoj 5. prosinca 1796. u Makarskoj. U spisu pod naslovom *I capelli cascanti* pisac napada novu modu među mladima, koji su se usudili češljati kosu prema sredini čela, dakako

po uzoru na francuske sužnjeve Antikrista. Tekst je dijelom i historijsko-antikvarno djelo, jer je pisac odgovarao na pitanje nepoznatog adresata je li nova moda problem iskvarenosti ukusa neoprezne mladeži ili ima povijesnu utemeljenost. Pisac je u odgovoru progovorio o sebi kao antikvaru:

(...) dužan sam Vam, s osobitim štovanjem, uputiti zahvale zbog časti kojom me obasipate, velikodušno mi darivajući uvaženi naslov antikvara, naslov koji nosim uistinu nezasluženo jer ja se zapravo ne bavim znanošću već svesrdnom ljubavlju prema zlatnim običajima Staroga vijeka. (...) U proteklim godinama jedini je predmet moje ograničene okrepe činilo istraživanje rimskih starina, kojima sam rado posvećivao trenutke nužne dnevne razonode. Danas mi nedostaje čak i ta nedužna razbibriga, a kao posljedica toga u mašti osjećam nedostatak žive slike osoba viđenih kako su izražene na gemama i antičkim medaljama.²⁷

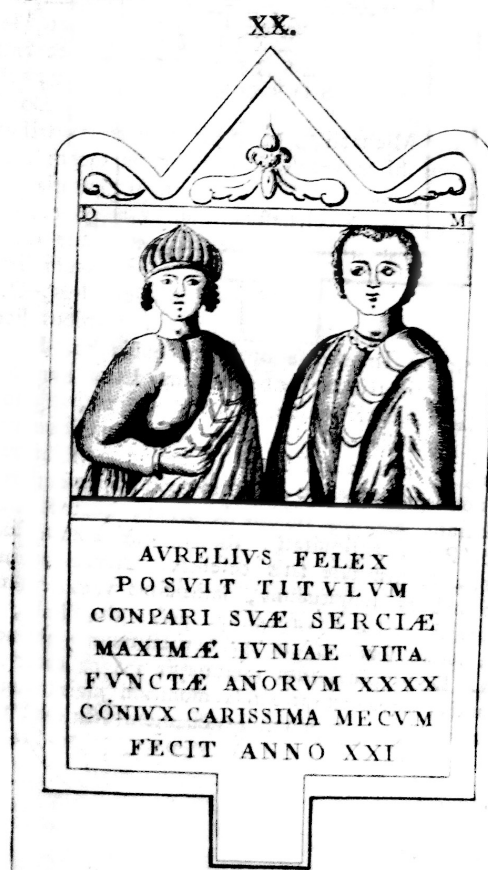
Nakon toga je, uz pomoć historijskih i antikvarnih podataka iz djela Leonarda Agostinija *Gemme antiche figurate* (1657.-1669.), usmjerio napad na mladež koja je čuperkom htjela prikriti znamen krštenja.

Sekularizacija, koja se počela širiti iz Francuske, tada je opsjedala Pavlovića-Lučića. Osim spomenutih spisa protiv novih sloboda, već je 1794. sastavio latinsku raspravu *De comato et crispulo clerico*, posvećenu Dominiku Zlatariću. Polemički je spis, poput spomenutih, bio usmjeren protiv novih laičkih navada, koje pisac naziva *insania, libido, laicorum pompa, inconstantia, vanitas*.²⁸ Riječ je o osebujnoj teološko-historijsko-antikvarnoj raspravi o moralnome liku zaraslih i gologlavih ljudi, kojima su pozornost dali Klement Aleksandrijski, Tertulijan, Amijan Marcellin, Prudencije, Jeronim, Grgur Nazijanski, Izidor Seviljski, Sidonije Apolinarije, Grgur Tourski, Kedren i Anselm od Canterburyja. Pisac je raspravom htio dokazati važnost ustanove klerikove tonzure (*capillorum resecatio*). Kako svećeniku suviše vlasi idu isključivo na štetu, budući *instrumenta libidinis et vitiorum*, Pavlovića-Lučića bismo zbog gorljivosti lako mogli zamisliti kao vlasnika ćelavog tjemena.

Riječi koje je kanonik uputio akademikima na Elbi, Zlatariću i nepoznatoj osobi ukazuju na gubitak čednosti. Možeće je da se to zbilo jer je Pavlović-Lučić od objave prvih teoloških i moralnih rasprava postao ugledni pisac, ili se barem tako doživljavao. Godine 1793. je, potaknut uspjehom prvog izdanja *Marmora macarenisia brevis additio*. U proslavu, koji je uputio Volšćanskoj akademiji, nabrojao je niz učenjaka, vidjevši u njima stanovnike vlastite *rei publicae litterarum*.²⁹

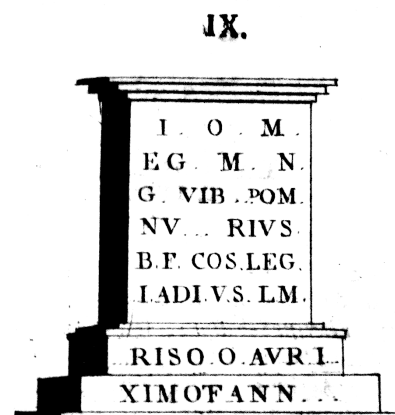
U zbirci korespondencije koju je sabrao i objavio 1794. mnogo je jasnije izražena njegova težnja za društvenim priznanjem. Ondje se pojavljuje podjednaka želja da se čitateljima prikaže kao *privatus* i kao uglednik s brojnim poznanstvima iz učenog i visokog društva. U djelu od trideset i dvije stranice sabrao je pisma kanonika Willija iz 1791. g., Curzija Venutija iz rujna 1792. i siječnja 1793. te Adama Ba-

³⁰
Prolofatum veluti transfiliens Pontem, Imothenfis agri planitiem magna ex parte inundat. Siglas B. M. P. lege Bene Merenti Posuit. In Marmoris summitate insculptam figuram antiquorum Afciam esse noscas.

4. Lovro Mihovil de Ducaginis, Prikaz antičke stele Aurelius Felix, iz prvog izdanja *Marmora macarenisia*, Mleci, 1789. / Lovro Mihovil de Ducaginis, Representation of an ancient stele from the first edition of the *Marmora macarenisia*, Venice 1789.

3. Prikaz antičkog spomenika u prvom izdanju *Marmora macarenisia*, Mleci, 1789. / An ancient monument from the first edition of *Marmora macarenisia*, Venice 1789.

ričevića iz Zagreba iz veljače 1793. godine. Knjižica donosi i poslanice koje je on odaslao Piju VI. u listopadu 1787. g., travnju 1789. i studenome 1793. g., potom generalu Gideonu Laudonu u siječnju 1789. g., zadarskom kapucinu Fidelu u prosincu 1792. i svibnju 1793. g., Adamu Baričeviću u ožujku 1793. i prokuratoru reda opservanata Bonaventuri iz Piacenze u kolovozu 1793. godine.³⁰

Spomenute poslanice otkrivaju prve tragove recepcije antikvarnih djela Pavlovića-Lučića. Kanonik je oko 1790. pošiljkama prilagao i prijepise epigrafskih spomenika, što pokazuju odgovori Venutija iz Cortone. Taj »prepošt« Etrurske akademije u poslanici od 24. rujna 1792. zahvaljuje Pavloviću-Lučiću što je poslao četiri prijepisa antičkih spomenika, potičući ga da nastavi »izlete po onim planinskim krajevima« (*gite per quei luogi alpestri*), kako bi nadmašio Alberta Fortisa i groficu Justine Wynne Rosenberg-Orsini.

Već u sljedećoj Venutijevoj poslanici od 21. siječnja 1793. očiti su razlozi takvih poticaja: glasine o vandalizmu. Kao što su u Francuskoj razarali spomenike u vezi s *ancien régime*, tako su i u ovim zaboravljenim krajevima, pisao je Venuti prateći Fortisa, stanovnici razarali antičke natpise i spomenike (*pongono in pezzi tutte le Iscrizioni, e ogni altro monumento*).³¹ Nakon pojave luksuzno ilustriranih folio-izdanja B. de Montfaucona, C.-Ph. de Caylusa, G. Vasija, G.-B. Piranesija, J. Le Roya, R. Adama, J. Stuarda i N. Revetta, percepcija univerzalne vrijednosti antičkih spomenika znatno je ojačala, kao i težnja da ih se očuva. Pavlović-Lučić nije trebao čitati Fortisa kako bi uvidio da je ta baština uistinu ugrožena. U godini objave prvog izdanja Marmora a nakon vizitacije u Makarskoj biskupiji, zapisao je da starine ne razaraju samo neuki nego i učeni. U knjižici objavljenj 1796. kanonik je prenio sljedeći vizitacijski zapis:

28. srpnja 1789. Brist.

Presvijetli i prečasnii gospodin, gospodin Fabijan Blašković, biskup makarski itd., ušao je u župnu crkvu svete Margarite djevice i mučenice, i kad je na arhitravu glavnih vrata ugledao neki antički kip (donesen sa starih zaostroških iskopina) koji je – kako su tvrdili domaći stanovnici – prikazivao svetog Ivana Krstitelja, pomnijivije ga je promotrio; zatim je sazvao vijeće članova Svete vizitacije, te je shvatio da je to bio kip poganskoga boga Pana. Prijašnjih je godina kip bio pogođen gromom, te je odmah položen, a gospodin biskup ga je svojim rukama razbio u komadiće.³²

Poput dvostruke uloge koju je, kao čuvar crkvene dogme i znatizeljni otkrivač poganskoga svijeta, imao u životu, Pavlović-Lučić je tada mogao oživjeti i osjećaj podvojenosti, jer je po svemu sudeći upravo on u Vijeću vizitatora pomogao razotkriti kršćanski spomenik kao poganski. Paradoksalnu situaciju u kojoj se našao kao potencijalni tumač »subverzivne« baštine u pravovjernom kršćanskom ambijentu ipak dopunjuje činjenica da su u makarskome

kraju započeli arheološki očevid, koji je sretnije dane dočekao nakon posjeta austrijskoga cara Franje I. Dalmaciji.

Ako se taj slučaj³³ uzme kao građa za rekonstrukciju psihološkog portreta Pavlovića-Lučića, tada bi se moglo reći da je kanonik u sljedećim publikacijama pokušao doći do kompromisa. Do drugog političkog potresa – propasti Mletačke Republike – kanonik je nastavio spajati senzibilitet za poganski i kršćanski svijet, sastavljajući tekstove o mučeništvu svetaca.

Tu se zbilo preobražaj od popratnih motiva u molitvama, propovijedima i moralnim disertacijama u središnje teme pasijskih traktata. Usputni poticaji puku da razmatra Kristove rane i muke svetaca izrasli su u veće studije, kojima nisu bili strani ni antikvarni dokazi. U korpus martiroloških spisa Pavlovića-Lučića mogu se ubrojiti *Lettera sopra il modo di risentire i tormenti del martirio dechristiani* iz 1793. g., *De martyrum cruciatibus* i *De supplicio aedificiorum sub Diocletiano Imperatore* iz 1796. godine.

Ti su tekstovi proistekli iz predaje, koja je sjedinjavala bogoslove, historičare i antikvare. Tekst *De martyrum cruciatibus* je dodatak ranije nastalom djelu čuvenoga pisca Antonija Gallonija (1556.–1605.), koji je, kao i historičar Cesare Baronio (1538.–1607.), radio na sabiranju životopisa svetaca i pročišćenju ranijih verzija Rimskog martirologija. Duga predaja evokacije i svojevrsne ugrade u razmatranju torture nad svecima, započela s Tertulijanom i ranokršćanskim piscima a osnažena u Tridentskoj crkvi, nije nestala ni u *secolo dei lumi*, kao ni na početku romantičke epohe, pa je 1818. g., u čast Fabijana Blaškovića, u Mlecima objavljen *Martyrologium Illyricum* Jacopa Coletija. Taj se interes na rubu izopačenosti ističe jer mu je pisac bio odan gotovo do smrti,³⁴ ali i zato što ju je, rekosmo, prilagođavao antikvarnim temama. Osjeća se to u spomenutom djelu *De supplicio aedificiorum...*, u kojemu u središtu pozornosti nisu mučenici, Laktancijevi progonitelji ni instrumenti jezičnih smrti, nego građevine u kojima su se zbivale pasije. U drugom će dijelu biti više riječi o tom tekstu.

Interes Pavlovića-Lučića za muke spaljenih, raščerečenih, oderanih ili udavljenih nebeskih slugu nije bio bezazlen. Osim argumenta o očuvanju pravovjerja, koje je dijelio s crkvenjacima svoga doba, interes ga je mogao podučiti jednoj, za percepciju spomenika, važnoj pojedinosti: moći uživljavanja. Zato u poslanici o načinu proživljavanja mučeničkih boli iz 1793. pisac raspravlja o nečem što bismo mogli nazvati naznakom psihologije percepcije:

(...) priznajem, gospodine, da sam uistinu od najnježnijih godina mojega života s neizrecivim prijenosom ugrade u hitnji običavao listati razne autore svetačkih životopisa, pa sam više puta u sebi pomislio na koji način shvatiti paradoks prema kojem mnoge proživljene patnje svetih mučenika prostodušno užasavaju već pri samom čitanju. I čini mi se da sam uvidio tu naravnu tajnu, (čak i) kada iskusite zakone naše osjetljivosti, za koju sam vjerovao da u potpunosti ovisi

o mašti. (...) Potom i način, na koji fizički predmeti razdražuju našu osjetljivost, i djelovanje tih predmeta na nas; stoga se duša odmah trgne, osvijesti i nađe u stanju zanosa.³⁵

Naklonost Pavlovića-Lučića temi mučeništva ostatak je baroknog sentimenta i zanimljivo ga je promatrati u odnosu na klasicistički motivirano zanimanje za antičke spomenike. Potaknut tragičnim izvješćima o mučeništvima svetaca, koja su se mogla nanovo oćutjeti (*risentire*) u obliku katarze ili ekstaze, pisac se uskoro posvetio području kojim su se bavili i njegovi uzori Sozomen, Gallonio, Baronio, Ruinar i Coleti: hagiografiji. Tako je u vrijeme političkih previranja, ratnih sukoba i krize u crkvenoj ustanovi, Pavlović-Lučić objavio životopise svetih Ivana Nepomuka, Gaudencija, Josipa, Ane i Margarete od Cortone.³⁶

Dio portreta makarskoga kanonika čini i njegovo angažiranje u političkoj krizi nastaloj padom Mletaka 1797. godine. Prigodom sklapanja Sporazuma u Campoformiju i iskazivanja vjernosti caru Svetoga Rimskoga Carstva Franji II., Pavlović-Lučić je na sjever Italije putovao u pratnji biskupa Blaškovića. Možda je tom prigodom započeo kontakte s bečkim krugovima, na što upućuje u Beču izrađeni portret Makaranina u 43. godini života (sl. 1), koji ponosno stoji u habitu pred policama punim knjiga. Djelo je to slikara Johanna Marije Monsorna i bakroresca Vincenza Giaconija, a pored spominjanoga grafičkog lista iz NSK, nalazi se i uz naslovnicu dubrovačkog izdanja *Marmora macarenisia* iz 1810. godine.

Potvrda za Makaraninov boravak u novoj prijestolnici očituje se iz poslanice, koju je 24. kolovoza 1798. poslao uglednom peštanskom profesoru numizmatike i antikvarnih studija Matiji Petru Katančiću (1750.–1825.). Odgovarajući na Katančićevo traženje podataka o *Ljetopisu popa Dukljanina* od 12. svibnja, Pavlović-Lučić je spomenuo da se nije stigao javiti prije, jer je do početka kolovoza boravio u Beču. Prema poslanici proistječe da je na povratku prošao kroz Zagreb, gdje se susreo s Adamom Baričevićem, s kojim je razmijenio podatke o numizmatici.³⁷ Nije mi poznato kada je započela korespondencija između peštanskog i dalmatinskog antikvara. Katančić, koji je zatražio neke historijske podatke o Matiji Korvinu, već je 1782. u Osijeku objavio čuvenu raspravu *Dissertatio de columna milliaria ad Eszekum reperta*, a 1795. u Zagrebu i *Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum*. Njemu su se u istraživanju geografije, historije i spomeničke topografije u kontinentalnoj Hrvatskoj tada pridružili i Andrija Blašković antikvarnim *Disertacijama* koje je počeo tiskati već 1776. i Adam Baričević. Iako su u Zagrebu već ozbiljno rabili ilirsko ime a u priobalju pisali o *dalmatica nazione*, hrvatski su pisci lako našli zajedničke teme.³⁸

Slijedilo je traumatično razdoblje promjena upravitelja u Dalmaciji i društvene polarizacije između vjernosti Parizu i Beču. Prevrati su trogirskog historiografa i antikvara Michielija-Vitturija potakli da se, osim antičkoga, započne baviti i

DE SUPPLICIO ÆDIFICIORUM
SUB DIOCLETIANO IMPERATORE
EXCURSUS
HISTORIOGRAPHO-CRITICUS
AUCTORE
JOANNE JOSEPHO PAULOVICHIO LUCICHIO

J. U. D. Patricio, Canonico, & Provicario Generali Macarensi,
Socio Erufico, Volcorum, Spalatenfium, Jadratinorum,
Insignis Regiæ Neapolitanæ Arcadiæ Sebestidos,
Laureato, Constantium Taurinensium,
Unanimum vero Censore &c. &c.

VENETIIS MDCCLXXXVI.

EX TYPOGRAPHIA COLETIANA

Superiorum Venia.

5. Naslovnica djela *De supplicio aedificiorum sub Diocletiano imperatore*, Coleti, Mleci, 1796. / Title page of the *De supplicio aedificiorum sub Diocletiano imperatore*, Coleti, Venice 1796

aktualnim svijetom. On je u svojim historijskim komentarima opisao promjene (*metamorfosi*) koje su se zbile 1797. g., kao i duševna stanja nepismena puka kojem su svećenici poput Pavlovića-Lučića uređivali duhovnost. Suočeni s propašću staroga i neizvjesnom budućnosti novoga svijeta, kojeg su navješćivali prevratnici, ne čudi da je Michieli-Vitturi pisao o grubostima, strastima, teroru i strahu.³⁹ Prisjetimo li se invektive makarskoga svećenika, upućene 1793. libertincima, možemo samo zamisliti kako su svećenstvo i puk primili nova, demokratska proročanstva. Kod Michielija-Vitturija doznajemo da su u lipnju 1797. u Makarskoj također izbili nemiri, koje je svojim autoritetom zaustavio biskup Blašković. On je pred katedralom, gdje su bili članovi Kaptola, franjevci, učeni i neuki, 20. lipnja održao propovijed, zazivajući Duha svetoga da im pritekne u pomoć. Toga su dana izabrani gradski predstavnici, a Pavloviću-Lučiću je povjereno mjesto biskupova poklisara. Pored bližnjih Jurja i Ivana Krstitelja Pavlovića-Lučića, Ivan Josip je zauzeo istaknuto mjesto u hijerarhiji nove gradske uprave.⁴⁰

**SS. MARTYRIBUS. DIVISQUE. SALONITANIS.
DALMATICIS.**

CAJO. P. P. DIOCLETIANI. IMPER. PATRUELI.
GABINIO. ROM. ECCLESIE. PRESB. CAJI. FRATRI.
CLAUDIO. TRIBUNO. EJUSD. IMPER. PATRUELI.
MAXIMO. TRIBUNO. PARITER. PATRUELI.
ALEXANDRO. CLAUDII. FILIO.
SUSANNÆ. GABINII. FILIÆ. VIRGINI.
ARTHEMIÆ. DIOCLETIANI. FILIÆ. VIRGINI.
PREPEDIGNÆ. UXSORI. CLAUDII.
CUTHIÆ. CLAUDII. FILIÆ.
SERENÆ. DIOCLETIANI. UXSORI.

VARIO. MORTIS. GENERE. SUB. EODEM. DIOCLETIANO. DIRE.
INTEREMPTIS.

IN. ÆTERNUM. VICTURIS.

DE. IMPIISSIMO. PARENTE. DE. CARNE. ET. SANGUINE. DEQUE.
SEIPSIS. IN. CÆLIS. PERPETUO. TRIUMPHATURIS.
DALMATICAM. ECCLESIAM. APUD. DEUM. ADSIDUE.
PROTEGENTIBUS.

CONTRIBULESQUE. SUOS. PER. MULTAS. TRIBULATIONES. AD.
REGNUM. CHRISTI. OBTINENDUM. OMNIGENO. VIRTUTUM.
EXEMPLO. PERAMANTER. PROVOCANTIBUS.

OMNIBUS. ETIAM. TUM. INDIGENIS. TUM. ALIENIGENIS.
CHRISTI. ATHLETIS.

OPPELLAM. HANC. EX. DIOCLETIANÆ. SEVITIEI. MONUMENTIS.
COMPACTAM.

QUOD. EA. SANGUINE. AUT. SUDORE. SUO. PRETIOSO.
VIRILITER. LEGITIMEQUE. CERTANTES. PERFUDERINT.

JOANNES. JOSEPH. PRESB. PAULOVICHUS. LUCICHIUS:

DALMATA. MACARENSIS.

DE. EORUM. APUD. DEUM. PATROCINIO. PLURIMUM. CONFISUS.

D. D. D.

6. Epigrafska posveta dalmatinskim mučenicima na početku djela *De supplicio aedificiorum sub Diocletiano Imperatore*, Mleci, 1796. / Epigraphic dedication to Dalmatian martyrs at the beginning of the *De supplicio aedificiorum sub Diocletiano Imperatore*, Venice 1796

Pošto je nakon kaosa prevladala austrijska uprava, Pavlović-Lučić se vratio književnom radu. Pod Carsko-kraljevskom vladom i upraviteljima R. Thurnom, J.-B. Rinnom, F.-M. Carnea-Steffaneom, P. Goëssom i Th. Bradyjem, Austrija je prihvaćena kao čuvarica staroga poretka i crkvene dogme, usprkos traumatičnoj jozefinskoj epizodi. Pavlović-Lučić prihvatio je takvo stanje vrativši se duhovnim i antikvarnim temama.⁴¹ Pod prvom je austrijskom upravom objavio životopis makarskoga biskupa Nikole Bjankovića (1645.–1730.), potom *Pisme, molitve i fale duhovne Djevici i sv. Ani* te spomenuta hagiografska djela o Gaudenciju i Nepomuku.⁴²

Kako pokazuje latinsko pismo Katančiću iz 1798. g., prevrati ga nisu odvojili od zadubljenosti u knjige i istraživanja zavičajne povijesti. Prije dolaska Francuza u Dalmaciju i kratke, ali važne arheološke epizode u Saloni 1805. pod vodstvom trogirskog fiziokrata Ivana Luke Garagnina, Pavlović-Lučić objavio je i drugu dopunu djelu *Marmora macarensia*. Knjižica je objavljena kod Coletija u Mlecima

1802. i već na prvi pogled pokazuje piščevo neumorno istraživanje starina u makarskome kraju, točnije na lokalitetu antičke Narone. Primjer upravitelja Carnea-Steffanea, koji je, osim izgradnje prometnica, vodio i arheološka iskopavanja, pokazuje da ni politička previranja nisu spriječila antikvarni interes, uskoro pretvoren u pravi arheološki očevid.⁴³

No dolazak novih upravitelja Pavloviću-Lučiću donio je i nevolje. Već je za prve uprave državni aparat pokazao odlučnost djelovanja koje je pod Metternichom i Sedlnitzkym izraslo u sustav državne cenzure i policijskog progona. Tako je Makaranin 1801. pod upraviteljstvom Johanna Baptista Rinne zbog djela *Philippicae Sacrae* optužen za protudržavno djelovanje. Prema Rinninom je shvaćanju to djelo sadržavalo osjećaje protivne suverenu, pa je naloženo njegovo potpuno uništenje. Iste je godine pisac u Beču bezuspješno uvjeravao vlasti da djelo nema nakanu kritizirati novu upravu. U čemu je bio problem? *Philippicae* su zbirka govora čuvenih svetaca i crkvenjaka, primjerice Ambrozija, Ivana Zlatoustog, Bazilija Velikog, Grgura Velikog, Arsenija, Atanazija, pape Leona i Agapita protiv svjetovnih progonitelja na vladarskim položajima svojega doba.⁴⁴ Sumnjičavoj Franjinoj administraciji to je bilo više nego dovoljno. Pavlović-Lučić je u žanru prozopopeje – stavljajući žive riječi u usta pokojnika – tako dirnuo u zabranjene teme. Zbog cenzorskih je pravila od Rinne i zadarskog administratora Grgura Stratica odbijen pri aplikaciji za biskupakoadjutora.⁴⁵ Ne samo to: 30. rujna 1802. barun Carnea-Steffaneo ga je premjestio u franjevački samostan na otoku Visovcu, gdje nije smio dobiti ni tinte ni lista, nego samo i isključivo nabožne spise. Imao je živjeti povučeno, skrušeno, u duhovnim vježbama, zatvoren između samostanskih zidova i bez dodira s vanjskim svijetom.⁴⁶

Nakon pomne pripreme i prepiske između upravnih instanci, Pavlović-Lučić je uhićen u noći 20. prosinca 1802. u obiteljskoj kući kraj makarske stolne crkve. U tom je nesačuvanom objektu imao bogatu knjižnicu, oratorij i kapelu s moćima sv. Vincenta, koje je 1790. primio od pape Pija VI. Satnik Giovanni Mainà, kojeg je Carnea-Steffaneo zadužio za taj posao, u kasnim je satima naišao na budnoga Ivana Josipa, njegovu braću Grgura i Benedikta te sestre Perinu, Magdalenu i Mariju u pretbožićnom ugođaju. Kanonik je lađom odveden put Skradina, provedši prvi od četiri Božića izvan obitelji i zavičaja. Nakon desetak dana putovanja, 1. siječnja 1803. predan je na skrb gvardijanu samostana na Visovcu Josipu Babiću. Tadašnji tajnik u franjevačkoj provinciji Andrija Dorotić pratio je događaj u vlastitim zapisima.⁴⁷

U kratkim dnevnim izvješćima o ponašanju makarskoga kanonika, koje su visovački franjevci imali ispunjavati, moglo se vidjeti da su zatočenika držali nevinim, što su uskoro u pismima počeli tvrditi gvardijan Babić i provincijal Karlo Maroević. Štoviše, Maroevića su, zbog pretje-

rana suosjećanja prema provikaru, potkraj listopada 1803. premjestili u franjevački samostan u splitskoj četvrti Dobri. Internacija je uzбудila duhove u dalmatinskim krajevima, jer je jedan od vodećih crkvenih mislilaca bio zatočen zbog verbalnog delikta. Odnos austrijske uprave prema cijelome slučaju može se ilustrirati jednom epizodom. Carnea-Stefaneo je tako u pismu Dorotiću od 20. listopada 1804. iskoristio prigodu da, osim kanonikova problema, podsjeti i na svoje antikvarne interese u pokrajini:

Usput: kada se nađete u Zaostrogu, molim Vas da mi pošaljete preciznu potvrdu imena lokaliteta gdje je, u njegovoj blizini, pronađena mala mjedena Minerva koju sam ponio u mojem prolasku tim krajevima 1798., kao i o stanju istog mjesta otkrića; o njegovoj udaljenosti od morskog žala, i od Zaostroga; ima li kod Vas ostataka antičkih građevina, i jesu li naknadno otkrivene još neke starine na istome mjestu.

Dorotić mu je odgovorio 14. prosinca 1804. podatkom da je Minerva otkrivena u Zaostrogu na zemljištu Skadariću, da su iskapanja nastavljena a pronađeni su i stariji zidovi, mramorna školjka i ostaci starih lukova i mozaika.⁴⁸

Za to je vrijeme Pavlović-Lučić na Visovcu tako obolio da je bio i na samrti. Pošto su ratni izdaci i viši državni interesi pred bitku kod Austerlitz uzeli svoj danak, a Dalmacija je Požunskim mirom ušla pod francusku upravu, Pavlović-Lučić je napokon dočekaio puštanje na slobodu. To se, nakon tri godine internacije, zbilo u siječnju 1806. godine. Dolaskom Francuza obitelj je u Makarskoj konačno dočekala i svoga *Zambeppa*. Dorotić je nakon političkog prevrata pao u nemilost, a zamjerilo mu se i što je u slučaju Pavlovića-Lučića stao na stranu Beča. Pošto ga je Vincenzo Dandolo protjerao, u novom se medijskom prostoru Kraglškog dalmatina 1807. moglo čitati o slučaju makarskoga kanonika i Dorotićevu bijegu.⁴⁹

Kod kanonika se tako zbilja zanimljiva promjena u percepciji osvajača. Oni, koji su prije desetak godina simbolizirali Antikrista i vraćali svijet u prvotni Kaos, sada su bili prihvaćeni kao osloboditelji. Pošto su u Zadru, kao stjegonoša napretka, počele izlaziti spomenute novine, u srpnju je Pavloviću-Lučiću u Makarsku pristiglo Dandolo pismo, u kojem je pozvao svećenstvo toga kraja na vjernost novom gospodararu.⁵⁰ Prvi časopis na hrvatskome nije, poput kasnijih »Gazzetta di Zara« i »La Dalmazia«, obilovao antikvarnim temama. Naprotiv, još je dominirala ideja političkog i kulturnog napretka.

Pojavi reformskog entuzijazma, koji je ranije apele pokrajinskih fiziokrata trebao iznijeti na razinu državne politike u Regno d'Italia, kumovala je pojava, pa i inflacija, žanra političkog panegirika. Pošto je Marmont u lipnju 1807. ugušio pobunu Poljičana i stigao u Makarsku, Pavlović-Lučić je, zajedno sa svojim biskupom, odlučio sudjelovati u njegovu dočeku.⁵¹

Tada je sastavio zanimljiv dokument. Na talijanskom se u gradskoj katedrali obratio makarskome puku u svojstvu

provikara i rektora Kraljevske gimnazije te se, uz *Te Deum*, zahvalio francuskom vojskovođi. Pavlović-Lučić ga je tom prigodom nazvao velikim osloboditeljem, Ahilom, mačem nepobjedive francuske nacije i usporedio s Fabijem Maksimom Kunktatorom. Makarani su tako imali zahvaliti Napoleonomu generalu i Božjoj providnosti koja ga je izabrala da im vrati mir. Marmont ga je političkim umijećem podsjećao na Plutarhove junake Sulu, Katona Utičkog, Kimona iz Nicije i Mitridata. Sličio je Agesilaju Spartanskom, jer je otvorio vrata Aziji i Indijama! Nakon zahvale Marmontovim ratnim drugovima Alexisu Josephu Delzonsu i Louisu Bertrandu od Sivrayja, Pavlović-Lučić je posvetio i neobični spomenik, rusku topovsku kuglu što je za bombardiranja grada uletjela u katedralu i oštetila škropionicu. Tim je riječima pridodao i šest latinskih natpisa u slavu francuskih vojskovođa.⁵² Takav je diskurs političke odanosti i oportunitizma uskoro dobio na važnosti, doživljavajući najveći uspjeh nakon 1814. pod Franjom I., kada su se učeniji dalmatinski pisci i službenici Carstva naprosto natjecali u uzdizanju vladara.

Pavlović-Lučić je u francuskoj upravi, dakle, našao srodne duše. Stoga se može pretpostaviti da je po smirivanju stanja 1807. nastavio antikvarna istraživanja i izlete po okolici Makarske. Wurzbach, bez pozivanja na vrela, tvrdi da je Pavlović-Lučić postao i dopisnik slavne pariške *Accadémie des inscriptions*. Ukoliko je to točno, među dopisnike se mogao uključiti upravo pod francuskom upravom. No, tako važan podatak ipak nije potvrđen na naslovnicama njegovih antikvarnih djela objavljenih pod Francuzima. Za pouzdaniju tvrdnju u obzir treba uzeti dvije pojedinosti:

1. podaci o članstvu u akademijama na grafičkom listu iz NSK dosežu 1799. godinu i ne spominju parišku Akademiju;

2. ni na jednoj naslovnici antikvarnih djela objavljenih pod francuskom upravom Pavlović-Lučić se više nije služio akademskim naslovima.⁵³

Trag se može pronaći u dodirima s francuskim konzulom Pierreom Davidom u Bosni i u zahvali francuskog ministra unutarnjih poslova Jean-Pierrea de Montaliveta, koji je u rujnu 1810. u Parizu dobio primjerak drugog izdanja *Marmora macarensia*. O ovoj bi temi trebalo provesti dodatna istraživanja.⁵⁴

Kako bi dodatno popravio povoljnu sliku o sebi, Pavlović-Lučić je 1808. objavio malenu knjižicu s vlastitom bibliografijom, u kojoj je pobrojao 25 latinskih djela, 14 talijanskih i 20 ilirskih, naglasivši da posjeduje i neobjavljene rukopise.⁵⁵ Tu se vidi da se i prije pojave Marmonta i njegovih vojskovođa okušao u sastavljanju moderne epigrafike, i to u povodu smrti pape Pia VI. 1799. godine.⁵⁶

U posljednjem desetljeću života Pavlović-Lučić se gotovo potpuno posvetio antikvarnom radu. Do smrti u ožujku 1818. objavio je nekoliko iznimnih djela: 1810. je kod Martecchinija u Dubrovniku tiskao drugo izdanje (ili treći

podatak) *Marmora macarensia*, posvetivši ga Ivanu Dominiku Garagninu. Potom je kod istoga tiskara objavio *Marmora traguriensia*, a niz je zaključio djelom *Romanarum antiquitatum analecta quaedam*, tiskanom kod Antonija Luigija Battare u Zadru 1813. godine. Ta su mu djela pribavila nemalu čuvenost kako kod zavičajnih nastavljača, tako i kod Theodora Mommsena, priređivača djela *Corpus inscriptionum latinarum*.

Što se tiče životnih tema, valja istaknuti još dvije važnije pojedinosti. Prva ima političku važnost (uspostava druge austrijske uprave), a druga je važna za razumijevanje istraživačkog ozračja u pokrajini (polemika s Andrijom Ciccarellijem). Pošto je sredinom kolovoza 1813. Austrija objavila rat Napoleonu, započelo je urušavanje političkog sustava Ilirskih pokrajina, koje je dovršeno iste godine. Konzervativna uprava Franje I. i njegova »kneza diplomacije« Klemensa Wenzela Metternicha otada je određivala sudbinu dalmatinskih krajeva. Pavlović-Lučić, koji je zbog knjiških aluzija o tiranima već stradao za prve austrijske uprave pa se s entuzijazmom priklonio Francuzima, 1815. je doživio novu političku katarzu. Što zbog čuvenosti, a što zbog društvenih obzira i neugodnih osobnih iskustava, makarski je kanonik tada sastavio Slavljenički govor za Franju I., koji je održao u Makarskoj. Pozivajući se na Knjigu mudrosti i 121. Psalm (...*nek' mir bude na tvojim bedemima...*), u caru je vidio nepobjedivog Augusta i donositelja prijateljskog, dobrog i ljubljenog mira.⁵⁷ Franji je u ljeto 1815. sastavio i posvetni natpis u povodu svladavanja epidemije kuge, hvaleći ga kao autora i obnovitelja zdravlja i najdobrohotnijeg oca.⁵⁸

Panegirik, mnemosinon i epigrafska posveta postali su knjiški oblici štovanja suvremenika koji su se, po uzoru na spise i navade predaka, posredstvom antikvara uvukli u svakodnevne društvene rituale zapuštene pokrajine. Spoj starih ustanova i novih političkih obzira kod Pavlovića-Lučića očituje se i u rukopisu *Novissima Paleographica, Numismatica, atque Dactyliographica Additamenta* iz oko 1817. g., koji je autor posvetio Franji Ksaveru Tomašiću (1761.–1831). Generalovi su epiteti brojni: zaštitnik, izvrсни gospodar, urešen presnažnim ratnim krepostima, vjeran, mudar, razborit, silan.⁵⁹ Pavlović-Lučić je u Franjinom vojskovođi očito vidio osobu koja je trebala potaknuti istraživanja dalmatinskoga tla i oteti zaboravu brojne historijske i arheološke spomenike.

Izvođenje iz zaborava, sabiranje, klasifikacija i tumačenje: do 1815. godine ti pojmovi za niz dalmatinskih antikvara više nisu značili novost. Pavlović-Lučić je svojim publikacijama poticao učenje u pokrajini da se okušaju u tim poslovima. Do početaka uspostave institucionalne brige za antičke spomenike u splitskome Muzeju starina u proljeće 1819. g. Dalmacija se već mogla ponositi skupinom uglednih istraživača, koji su napore i inicijative pisaca settecenta željeli pretvoriti u oblik intimne znanstvene

ugode, pa i u obrise kulturne politike. Pavlović-Lučić nije sabirao samo prijepise epigrafskih spomenika, nego ih je i fizički prenosio u svoju kućnu zbirku. Slično je činio i Ivan Luka Garagnin, urešujući vrt svojeg trogirskog posjeda. Na tragu renesansnih kolekcionara i nadbiskupa Bizze, ti se istraživači starina nisu zadovoljavali posredovanom ugodom (prijepisom ili crtežom), nego su u svojoj blizini željeli posjedovati autentične kamene spomenike. Prisvajanje je tako pratio premještaj i izvođenje iz izvornog konteksta. Kada je početkom 19. stoljeća, zahvaljujući Napoleonu, lordu Elginu i krunskom knezu Ludvigu Bavarskom, prijenos antičkih komada postao društveno prihvaćena (premda i osuđivana) pojava, dalmatinski su zanesenjaci za historiju i starine započeli sabiranje različitih vrsta predmeta. Ti historijski dokazi – među prvima lakše nabavljiva numizmatika – ispunjavali su dokolicu učenjaka, primjerice Michielija-Vitturija i Carla Lanze.⁶⁰ Osjećaj zajedništva, koji su dijelili Farlatijevi suradnici, britanski putnici u Atenu i talijanski akademici, od pada francuske uprave i preustroja Europe je zahvatio i područne istraživače, pa ne čudi da je već 1814. arhitekt Pietro Nobile predložio Beču osnutak Arheološkog društva koji će sjediniti entuzijaste od Akvileje do Kotora.⁶¹

U posljednjim godinama života Pavlović-Lučić polemizirao je s bračkim historičarom Andrijom Ciccarellijem (1759.–1823.) oko podrijetla sv. Jeronima. Pošto je Makaranin 1811. dodirnuo problem u *Marmora traguriensia*, Ciccarelli je 1812. u Dubrovniku objavio *Apologia alla disertazione sopra la patria di San Girolamo*.⁶² Na to je Pavlović-Lučić iste godine u prosincu sastavio odgovor, koji je objavio tek 1817. u Mlecima pod naslovom *Refutatoria epistola*, u kojoj spor nije vodio samo zbog filoloških pojedinosti, već i zbog pitanja antikvarne kompetencije:

*A ti, neupitan gost i stranac u znanosti o starini, odstupajući od teme polemike, za neozbiljnost, kojom sam pišeš, i bezobzirnost, po kojoj sam smatraš da je sve dopušteno, optužuješ i mene, i to s olimpskih visina, što se tumačenja mojih natpisa tiče, premda na ovom području tebi pripada uloga učenika, a ne učitelja. Želeći dokazati da sam nedorastao epigrafiji, ti neprestano razotkrivaš vlastito neznanje. Znaj da je prigovaranje učenima utjeha glupih. Djelo učenjaka gotovo da nikad ne može izaći na svjetlo dana bez ujedna stanovite vrste ljudi. Neka nestanu predrasude, neka nestane zavist; nestat će i maltretiranje znanstvenika.*⁶³

Pavlović-Lučić u djelu nastupa samouvjerenošću videonom u teološkim, antikvarnim i kritičkim napisima prije pada Mletaka. Njegovi odlučni odgovori Ciccarelliju (*Medice, cura te ipsum*) pokazuju da ga je erudicija držala uspravnim i usprkos novim osudama neistomišljenika. Veći dio spisa posvećen je obrani vlastite intelektualne čuvenosti, koju Makaranin argumentira recenzijama iz *Ephemerides ecclesiasticas* s početka 1790-ih te iz Coletijeva šestog sveska *Illyricum Sacrum*, gdje je dobio najviše pohvale.

AD MARMORA MACARENSIA
BREVIS ADDITIO II.

NAronianus Ager, Romanarum Antiquitatum feracissimus, postquam nobis plura etque illustra eruditae vetustatis monumenta obtulit inspicienda, novissime sex has, quas subnectimus, Lapidarias Inscriptiones, ex sinu suo erutas, atque ad nos in iisdem effossis Marmoribus perlatas, exhibet considerandas.

I.

I. O. M
L. MVNNIVS IMNIS
V. S. L. M

Hæc Inscriptio subest Aquilæ lapideæ, pennigeræ, pedibus insidenti, alisque paulo expansis, ad dexteram rostratum caput sursum detorquenti, atque palmi unius altitudine productæ. Lapis hic votivus, Jovique in alite ipsi sacra nuncupatus, ostendit Lucium Munniuum a quopiam periculo immunem extitisse. Multi quidem mirati sunt Aquilæ nostræ effossionem eo tempore contigisse, quo anarchici tumultus in Dalmatia efferbuerunt. Optimis sane omnibus hæc Aquilæ in Diœcesano Macarensi solo reperta, nostris primum se de-

(LXV)

dedit inspiciendam conspectibus, quippe cum præclarissimus Præsul noster Fabianus Blasovich simul cum præcipuo suo Sacerdotio primus omnium Augustissimum Imperatorem Franciscum II. in Dalmatiæ primigeniæ Patrem & Regem inclamaverit.

II.

(I. O. M)
PS. D. M
IIVLI
KALEN
DINVS
BI COS
LEGITAL
FVSCO II
(... S CO ...)
()

Jovi posita videtur hæc Columella; cætera non ita facile quis explicare queat.

III.

I. O. M. S.
MAXIMVS
LAPIDARI
VS. EX. VOTO
ARAM. POS.
E

Mar-

7. Ilustriranje spomenika u Ad Marmora macarensia additio II., Sebastiano Coleti, Mleci, 1802. / Illustration of monuments in Ad Marmora macarensia additio II, Sebastiano Coleti, Venice 1802.

Rasprava o Jeronimovu rodnome kraju potakla je Pavlovića-Lučića da ispita i istraživačke metode, pa je Bračanina optužio da je u svojoj argumentaciji ignorirao pravila dokazivanja i logičke propise štovanja pouzdanosti znanja. Na temelju napisa ranijih historičara, hagiografa i geografa Filippa Ferrarija, Casimira Freschota, Sebastijana Slade i Michela Antoinea Baudranda pobio je Ciccarellijeva geografska poistovjećivanja Aequuma i Garduna. Tu je Pavlović-Lučić podsjetio na svoju argumentaciju osnaženu kamenim spomenikom iz Aequuma, koji je trebao dokazati da je Jeronimov Stridon zapravo u makarskom zaleđu, kraj Lovreća.⁶⁴

Bila je to posljednja njegova polemika. Uskoro nakon 63. rođendana, 18. ožujka 1818. g., umro je u Makarskoj od upale pluća. Povijesna je ironija da je u svom naraštaju učinio vjerojatno najviše za uspostavu modernih arheoloških istraživanja, umrijevši samo mjesec i pol dana prije dolaska austrijskoga cara. Vladar, čija ga je uprava potkraj 1802. internirala, doputovao je u proljeće 1818. u društvu časnika, prirodnjaka i osobnog antikvara Antona Steinbüchela s no-

vim istraživačkim ambicijama. S obzirom na to da je, kao ljubitelj starina, u Splitu obišao numizmatičku zbirku Carla Lanze, koji je nakon careva odlaska postao prvi ravnatelj splitskoga Muzeja starina, pitanje je da li je Franjo tek umrlog Pavlovića-Lučića htio susresti kao crkvenog uglednika, odanog podanika ili već proslavljena poznavatelja lokalnih starina.

Antikvarna djela Pavlovića-Lučića

Korpus antikvarnih djela makarskoga pisca nije opsežan, ali zbog podataka o novim otkrićima i sabiranju te o problemima očuvanja i interpretacije nalaza koji se u njima nalaze posjeduje neupitnu povijesnu važnost. Sastoji se od tiskanih i rukopisnih djela. Prvi se tragovi sabiranja i interpretacije arheoloških nalaza datiraju u kraj 1780-ih godina; rad je potom nastavljen i, izuzevši doba visovačke internacije, po svemu sudeći nije imao većih stanki.

U niz tiskanih djela ubrajaju se: *Marmora macarensia* (1789. g., dodaci 1793. i 1802. g., drugo izdanje 1810. g.), *De supplicio aedificiorum sub Diocletiano Imperatore* (1796.

g.), *Marmora traguriensia* (1811. g.) i *Romanarum antiquitatum analecta* (1813. g.). Među poznatim rukopisnim djelima ističe se dopis Pavlovića-Lučića od 6. lipnja 1816. o otkrićima kod Imotskoga i rukopis *Novissima paleographica, Numismatica atque Dactylographica Additamenta*, nastao prije 1817. godine. U ovom ćemo se radu zbog ograničenog prostora osvrnuti samo na tiskana djela.

Prije njihova pregleda valja reći da je pisac glavninu svojih predmeta istraživanja i publiciranja sam obišao ili sabrao, pa se u djelima osjeća prihvaćanje Winckelmannova načela izravnog očevida, iako je građa uglavnom epigrafska pa stoga posjeduje prvenstveno povijesni, a manje povijesnoumjetnički ili estetski značaj. Publikacije i zapisi k tome dokumentiraju prošireni fenomen sabiranja kao dokazivanja istraživačeva društvenog statusa.

Dva djela – ona najviše citirana i s Pavlovićem-Lučićem najčešće povezivana – nose generičke nazive za spomenike, *marmora*. Zanimljivo je da se pisac u doba već uvriježene uporabe riječi *monumentum* odlučio slijediti tradicionalni pojam baroknih i prosvjetiteljskih antikvara, a vidjet ćemo i zašto.⁶⁵ U tom se imenovanju ravnao žanrovskim i pojmovnim odrednicama ranijih antikvara Thomasa Howarda od Arundela (*Marmora sive saxa graece incisa*, 1629. g.), Johna Seldena (*Marmora Arundeliana*, 1629. g.), Humphreya Prideauxa (*Marmora Oxoniensia*, 1676. g.), Giorgia Gualtieri (*Marmora seu Tabule syracusanae*, 1717. g.), Carla Cesarea Malvasije (*Marmora Felsinea*, 1690. g.), Annibalea degli Abbati (*Marmora Pisaurensia*, 1738. g.), Giovannija Paola Ricolvija (*Marmora Tauriensia*, 1743.–1747. g.) i Richarda Chandlera (*Marmora Oxoniensia*, 1763. g.). Spomenute pisce sjedinjuje težnja za istraživanjem, sabiranjem, klasifikacijom i interpretacijom lokalnih ili stranih, no na jednome mjestu sabranih, starina. Možda Pavlović-Lučić nije konzultirao baš svako od tih djela, ali je vrlo izvjesno da su mu u padovanskim, bečkim, a možda i rimskim bibliotekama kroz ruke mogli proći bogato ilustrirani pregledi tako prozvanih zbirki antičkih spomenika. Valja još spomenuti da rod *marmora*, pod koji pisci uvršćuju nalaze i akvizicije, nije strogo definiran, jer istodobno uključuje i epigrafiku i statue, a podjednako i uporabne i komemorativne predmete.⁶⁶

Kako god bilo, Pavlović-Lučić je svoje prvo antikvarno djelo odlučio odrediti tim rodnim nazivom i teritorijalnom odrednicom *macarensia*, koja obuhvaća makarsko priobalje i zaleđe Biokova, otprilike prema tadašnjoj geografiji njegove biskupije. Prvo izdanje *Marmora macarensia* (sl. 2) posvećeno je opatu Jacopu Coletiju (1734.–1827.), kod kojeg je i tiskano. Coleti, koji je tada dovršavao Farlatijev projekt, već je spomenut kao izravni sudionik u nastanku djela, tumačeći 1787. u jednoj poslanici većinu abrevijacija i nejasnih mjesta na južnodalmatinskim natpisima.

U predgovoru čitatelju (*Ad lectorem prolusio*, str. 5–6) pisac ističe uobičajeni nemir koji je antikvare poticao na

djelovanje: prepoznata vrijednost povijesnih spomenika i njihova ugroženost. Uzroci pustošenja dokaza o ugledu i veličini *civitatis Macarensis* su prevrati (*vicissitudines*) i povijesne nevolje (*calamitates*). Stoga ono što je preostalo valja započeti percipirati (*animadvertere*).⁶⁷ Uviđanje, sabiranje i očuvanje imaju vrlo jasnu svrhu: jačanje znanja i domoljublja. Stoga se već potkraj 18. stoljeća, u doba prevrata i vandalskog razaranja spomenika i zbirki, posao sabiratelja posebno cijeni i ističe:

*Da bismo što dulje sačuvali pojedine urese našega grada, savjetujem da ne propustimo istraživanjima otkrivati mnoge ostatke u utrobi makarskog tla, u kojem će se, Herkula mi, i rimske kovanice i ne malo spomenika i sarkofaga i antičkih natpisa otkriti, i naći ćemo posvuda po ruševinama mjesta okružena slojevima mozaika vrsne izrade. (...) neka to isticanje naših spomenika bude prilog povećanju (broja) kolekcionara u domovini.*⁶⁸

Iako su neki od spomenika koje je Pavlović-Lučić objavio u prvom izdanju *Marmora* već bili poznati izdanjem Francesca Girolama Zanettija, većina je prvo izdanje doživjela kod makarskog antikvara. U knjižici od trideset i šest stranica jasno se osjeća piščeva želja da se dvadeset i dva natpisa u prezentaciji nekako ustroje. U *Inscriptiones dalmaticae* Ivana Lučića iz 1673. građa je podijeljena prema geografskom načelu.⁶⁹ Pavlović-Lučić je, pak, nalaze i akvizicije podijelio u vrsne skupine, pa je rod s naslovom *marmora* dobio i odgovarajuće vrste. One su, zbog nesustavnosti istraživanja, još neujednačene, pa su dvadeset i dva natpisa razvrstana u pet skupina: *Marmor delubrum* (Svetišni spomenik, natpis I), *Marmora votiva* (Zavjetni spomenici, natpisi II–XII), *Marmor militare* (Vojni spomenik, natpis XIII), *Marmora Miscellanea Affectuum* (Razni spomenici izraza čuvstava, natpisi XIV–XXII) i *Marmorum fragmenta* (Ulomci spomenika, natpisi XXIII–XXXII).

Podjela otkriva razliku među nalazima po tematici, fizičkom stanju i čitljivosti te, što je zanimljivo, prema izražavanju čuvstava i utjecaju na promatrača. Pored većine spomenika pisac je naveo i mjesta njihova nalaza: zapadni dijelovi Makarske, Vid, Zablata, Muć, Runovići, izvor Vrljike, Čitluk, Metković, Baška Voda, Proložac, Podgora, Zaostrog, »Taslakove zgrade« i Desne.

Mala je knjižica povijesno značajna i po tome što među prvima u našim historijskim znanostima donosi ilustracije nalaza. Već spomenuti strani istraživači su, dakako, ostali nedostižni uzor i takmac do Bulićeva doba i uvođenja fotografije u dokumentiranje nalaza. Ostavljajući zasad po strani temu prvenstva i vjernosti grafičkih prikaza spomenika u naših pisaca 18. stoljeća, treba samo spomenuti da su publikacije lokalnih pisaca dugo bile lišene reprezentativnosti, a prikaz pojedinačnih spomenika ili ambijenata još je desetljećima funkcionirao na razini ekfrazne ili verbalnog opisa viđenih stvari. Do pojave grafika po Fendijevim crtežima u Steinbüchelovu putopisu iz Dalmacije

MARMORA
MACARENENSIA

EDITIO SECUNDA

AUCTA, ET ILLUSTRATA.

R H A C U S Æ
MDCCCX.

TYPIS MARTECCHINIANIS
SUPERIORUM PERMISSU.

8. Naslovnica drugog izdanja *Marmora macarenensia*, Antonio Martecchini, Dubrovnik, 1810. / Title page of the second edition of the *Marmora macarenensia*, Antonio Martecchini, Dubrovnik 1810.

1820. naši su pisci o starinama bili prisiljeni oslanjati se na vlastito narativno i retoričko umijeće. Izuzevši Katančićeve i Blaškovićeve *Disertacije*, kod dalmatinskih su antikvara druge polovine 18. stoljeća ilustracije bile iznimno rijetke, pa ih nemaju ni pisci poput Michielija-Vitturija, koji piše o Saloni i Julija Bajamontija, koji opisuje splitske starine. No, shvatimo li ilustraciju kao prikaz spomenika koji se vidno razlikuje od tekstualne argumentacije, stvarajući distinkciju između prikaza i interpretacije, tada se može reći da je svaki odvojeni prijepis epigrafskog spomenika vrsta ilustracije. Prema tom bi shvaćanju već i Ivan Lučić sa svojim *Inscriptiones* ušao u red istraživača koji su, iskušavanjem u vjernosti prijepisa s antičke stele, stvorili temelj slikovnog prikaza, da ne govorimo o rukopisnim zbirka (sylloge) Poggia Bracciolinija, Cirijaka Ankonitanca i Marka Marulića. Pavlović-Lučić otišao je i korak dalje: pored prijepisa s natpisnoga polja mramorā pod rednim brojevima IX, XIV, XVIII, XIX, XX i XXIV dao je prikaz okvira kamenog spomenika. (sl. 3) Posebno se ističe prikaz grobne stele pod brojem XX, koji je izveo podgorski svećenik Lovro Mihovil de Ducaginis, kojega pisac nije propustio pohvaliti (sl. 4):

Crkveni ovaj muž, obdaren sjajnim oštroumljem; zaista je čudo koliko bez učitelja u slikanju i u umijeću kiparstva iz dana u dan napreduje. Izobražen plemenitim studijima

*rimске antike i gotovo od svih Dalmatinaca najmarljiviji (premda siromašan) istakao se je u istraživanjima i također u sabiranju i konzerviranju novčića, karneola i gravurama na oniksima ukrašenim izvrsnom cizelacijom.*⁷⁰

Podgorski svećenik u tome je prethodio ilustratorima-amaterima Ivanu Danilu, Rafi Martiniju, Petru Zečeviću i Frani Brataniću, koji su surađivali s prvacima pokrajinske rane arheologije. Pavlović-Lučić spomenuo je i svećenika Franju Radmana, koji mu je poslao prijepis šestog natpisa, a sudjelovao je i u tumačenju trinaestoga.

U tekstu se vidi da su piscu poslužila djela pjesnika, geografa, antikvara, leksikografa, hagiografa i historioografa: Vergilija, Ptolomeja, Plinija Starijega, Kvintilijana, Heriberta Rosweydea, Raffaella Fabrettija, Paola Aringhija, Charlesa Patina, Casimira Freschota, Egidija Forcellinija, Francesca Antonija Zaccarije, Francesca Zanettija, Angela Marije Bandinija i Jean-Baptiste-Gasparda de Villoisona. Pritom je poštivao i načelo izravnog, osjetilnog uvida u istraživačkom iskustvu, pa je to rado i isticao. Tako uz komentar osmog natpisa stoji da je predmet »svojim očima pažljivo pregledao« (*meis ipse oculis diligenter inspexi*).⁷¹ Takvi su ga uvidi često doveli do spoznaje o razorenosti antičke baštine. Narona je mjesto »iz čijih se neobrađenih njiva posvuda množe iskapani spomenici rimske antike« (*Romanæ*

antiquitatis monumenta eruta). Ipak, jako (je) bolno što naš narod (*gens nostra*) nezasićen uništavanjima ostataka poganstva, gdje antikne natpise i svetišta poganskih bogova nađe, smjesta bijesom potaknut, odbacivši koristi, običava sve razbiti i razbijene spomenike kao zavjet ugraditi.⁷²

Rimski su spomenici često bili »nerazumno razbijeni« (*insipienter deleti*), »izrovani« (*exarati*), a jedan je u Naroni »barbarski na mnoge usitnjene ulomke razbijen da su mu dijelovi posvuda razasuti i na nikakav način ne mogu se više sastaviti« (*monumentum incolarum barbarie illico in plura ac minuta frustra diffractum ita fuit, ut partes hac illac dispersae nullo modo coaptari amplius queant*). Prema tome može se zaključiti da je Pavlović-Lučić već u prvoj poznatoj antikvarnoj publikaciji načinio jasnu razliku između predmeta znanstvenog tumačenja (*marmora*) i predmeta vandalskog razaranja (*monumenta*). Štoviše, kod druge je skupine predmeta pokazao ambiciju koju su si mogli dopustiti samo najmoćniji europski meceni, snivajući o izvornom obliku antičkih fragmenata.

* * *

Prvi dodatak *Marmora* objavljen je 1793. iz Coletijeva tiskarskog stroja u Mlecima. Četiri godine nakon prvog izdanja Pavlović-Lučić je postao gotovo pa slavni Dalmatinac. Usporede li se samo naslovnice dvaju izdanja, vidi se da je piscu u međuvremenu porastao ugled i broj akademskih naslova. Ranije je spomenuto da su naslovi rezultat Makaraninova intenzivnog dopisivanja s talijanskim antikvarima. Zato se u proslavu iz ožujka 1793. nije obratio tek pojedincu, nego čitavoj Volšćanskoj akademiji u Velletriju, u koju ga je početkom godine uveo Stefano Borgia.

Nadahnuće za pisanje djela je srodno onom u prvom izdanju: potreba za isticanjem komemorativne vrijednosti novih nalaza. Nije stoga slučajno da se iza naslovnice nalazi kratki navod iz Ciceronova govora *Za Sulu*, 16, u kojem se vidi da su pismena izumljena radi potomstva kao utočište od zaborava.

Ulazak u akademske zajednice Pavlović-Lučić je shvatio kao napredovanje u studijima, a vlastite publikacije kao instrumente uveseljavanja i pouke (*delectare atque instruere*). Predmeti koje je objavio u prvoj nadopuni su »novo iskopani (...) primjerci nekoliko najstarijih mramorā« (*recensque effossa ... nonnullorum antiquissimorum Marmorum exemplaria*). Knjižica od petnaest listova donosi šest novih grobnih natpisa, no ne i svrstavanje prema skupinama. U njoj se ipak nalazi niz dokaza o evoluiranju temeljnih konzervatorskih i sabiračkih koncepcija sastavljača. Tako već u tumačenju prvog natpisa piše o jednakoj vrijednosti spomenika gdje god da su se nalazili, a na temelju ranijih razočaranja i osuda razaranja sada je počeo rabiti i pojmove *restitutio* i *instauratio*.⁷³

Nalazi potječu iz Vrgorca (pored natpisa, prenosi se nepotvrđena vijest o tamošnjem pronalasku Jupiterova mjeđenog kipa), potom iz Vida, Metkovića i Baške Vode. In-

teres za otkrivanje, dokumentiranje i sabiranje spomenika vidi se po povećanu broju savjesnih suradnika u prepoznavanju vrijednosti baštine. Među njima se ističu Mato Jurišić Akšić i Jakov Banović iz Baške Vode, koji su od nalaznika vinom otkupili spomenike osuđene na razaranje. U knjižici se nalazi i prva potvrda sabiranja starina u piščevoj kući: tako je uz komentar trećeg natpisa naveden podatak da je nalaz »otet uništenju« (*interitioni subtracta*) i da se »čuva u mojim zgradama« (*in meis aedibus adservatur*). Spomenici su – premda uz jasnu ogradu s pozicije pravovjerja – postali važan dio svećeničke dokolice u makarskom kraju i izvor istraživačke i sabiračke ugode, za što je Pavlović-Lučić imao nemale zasluge.

* * *

Treći antikvarni sastav prema kronološkom redu je ujedno i jedan od najneobičnijih u opusu Pavlovića-Lučića. *De supplicio aedificiorum sub Diocletiano imperatore excursus historiographo-criticus* (Historiografski znanstveni osvrt na smaknuća po građevinama za vladavine cara Dioklecijana) već u naslovu pokazuje hibridnu narav (sl. 5).⁷⁴ U tekstu je pisac spojio intimna istraživačka nagnuća koja je razvio prijašnjih godina, prvenstveno moralnu teologiju i *studia antiquitatis*. Još pod Mlečanima sastavljeno, djelo je otisnuto kod Coletija u posljednjoj godini postojanja *Serenissime*, s dopuštanjem *Riformatori dello Studio di Padova*, izdanim potkraj svibnja 1796. godine.

Tekst je znatno opsežniji negoli dotadašnje antikvarne publikacije, a ubraja se i među najduža piščeva djela uopće. U gusto otisnutim recima otkriva se nova nakana sastavljača: ne samo da je javnosti želio podastrijeti nalaze i pružiti osnovno tumačenje već je antikvarne objekte (u ovom slučaju *aedificia*) nakanio poredati u skupine po načelu prostorne i vremenske pripadnosti Dioklecijanovoj vladavini. Predmeti takva sintetičkog pregleda su pasijske građevine, to jest mjesta smaknuća svetaca pod upravom cara Dioklecijana. U skladu s tadašnjim interesom za kritičnost,⁷⁵ pisac je želio pokazati da mu je nakana sastaviti historiju oboružanu znanstvenim oprezom.

Zato je ovim djelom vjerojatno najlakše braniti postavljenu tezu o kanonikovoj podvojenosti. No, u njegovu slučaju ipak ne valja brzati: autorova historijska kritika ne služi afirmaciji u 17. stoljeću oživljene Pironove skepse, koju su La Mothe Le Veyer, Simon i Bentley usmjerili svim vrstama dogmi, pa i onoj kršćanskoj.⁷⁶ Poput pravog crkvenog antikvara, pisac je smatrao da se Varonov i Tertulijanov svijet kulturnih predrasuda može vrlo lako sjediniti.

Trentinsko pravovjerje i znanstvena sumnjičavost za istim stolom? Pavlović-Lučić nije sumnjao da se dva svijeta mogu spojiti, i to je prakticirao u tekstu, od naslova djela i latinskih gesla do posvetnog natpisa iza naslovnice. Taj natpis (sl. 6) namjerniku naviješćuje da će čitati tekst s Janusovim likom, jer se pisac služio epigrafičkom formom, korištenom za slavljenje suvremenika, kako bi iskazao što-

vanje mučenicima Dioklecijanove mahnitosti (*saevitia*) u domaćem kraju. Čitatelj bi, sugerira se u Proslavu, trebao krenuti na duhovno putovanje (*peregrinatio*). Na taj se put, ili istraživanje, slično psihoanalitičkom poniranju u prošlost duše, ne ide tijelom, nego dušom. U odnosu na ranija antikvarna djela, gdje je spremno odlazio na putovanja u izorane poganske ambijente i uživao u doživljaju vlastitih osjetila, ovo je djelo isticalo učenost i pravovjernost ponajprije na intuitivnoj ravni. Pritom ne valja zaboraviti na piščevu želju da, osim produbljanja historijskih spoznaja o mučenicima, u čitatelju potakne duhovnu moć evociranja ili dokidanja vremenskih i prostornih međa, kako bi stigao do predmeta žudnje vlastite moći pamćenja.

Pavlović-Lučić je djelo od trideset i pet tiskanih stranica podijelio u trinaest poglavlja. Obrazlažući čitatelju svoje nakane, u kratkom je proslavu naveo dvije pojedinosti. Prvo, da knjižica govori o »rodu građevina za smaknuća« (*Supplicii Aedificiorum genus*) i drugo, da se u odnosu na nj konstituirala jedan historiografski »žanr«: *excursus* ili digresija. Dakle, Makaranin vodi čitatelja na hodočašće, ali i skreće s puta formiranih žanrova bogoslovije i antikvarnih studija, koje u tekstu sjedinjuje. Kako god bilo, načinio je zanimljiv eksperiment, jer se u tekstu nije bavio tek bazičnom klasifikacijom antikvarne građe u vrsne skupine, nego je viđene i neviđene građevine iz sredozemnih krajeva okupio unutar međa Dioklecijanove epohe. Svoju je kritičnost već na početku teksta dokazivao raspravom koju je dijelio s historiografskim prethodnicima 18. stoljeća, među koje ubrajam Montesquieua i Winckelmannna. U prvom je poglavlju, naimе, kao uvod u preglednu raspravu o arhitekturama smrti, pisao o njihovoj podrijetlu (*origo*), važnosti (*gravitas*) i svrsi (*finis*), čime su se bavili i navedeni pisci.

Historiografima i dalmatinskim antikvarima toga doba nije nedostajalo ambicije za teoretiziranjem o »mehaničkom« poslu sabiranja i prepisivanja, što je razvidno u spisima Michielija-Vitturija.⁷⁷ Iako izgleda logično da svako sabiranje vodi do poredaba, a potom i do rasprave o podrijetlu i načelima uspoređivanja, ti su pisci među prvima prestali nekritički primati iskustva i djela svojih prethodnika.

Michieli-Vitturi je kao svjetovnjak morao osjećati veću slobodu u promišljanju historije i starina. Pavlović-Lučić je, pak, pokazao da ga zanimaju uzroci pojava o kojima kao promatrači u prirodi ili čitatelji u biblioteci dobivamo podatke od predaka. Odlučivši dati prednost čitateljskom iskustvu, Makaranin je početke arhitektonske vrste posve prirodno vidio u Knjizi Izlaska (1.5.14), to jest u egipatskom sužanjstvu židovskoga naroda. Dioklecijan, o kojem je želio pisati, zapravo je faraon ranoga kršćanstva. O građevinama je, kako piše na kraju prvog poglavlja, odlučio pripovijedati prema kronološkom redu.⁷⁸

Iza te najave Pavlović-Lučić je naveo i opisao građevine za smaknuća u Saloni, Nikomediji, pored splitske Palače, u Africi, Rimu, Riminiju, Stobreču, na Korčuli te unutar

i izvan Ilirika. Podatke je crpio zahvaljujući Laktancijevu djelu *De mortibus persecutorum*, a u bilješkama se, pored biblijskih, nalaze i navodi prema djelima Diodora Siciliskoga, Svetonija, Juvenala, Euzebija, Amijana Marcelina, Grgura Nazijanskog, Eutropija, Sv. Augustina, Jornandesa, Prokopija, Zosima, Malalasa, Porfirogeneta, Arhidakona Tome, Andree Dandola, Andree Fulvija, Bartolomea Marlianija, Guida Pancirolija, Onofrija Panvinija, Polidora Vergilia, Pietra Spinellija, Cesarea Baronija, Cesarea Clementinija, Ivana Tomka Mrnavića, Francesca Albizzija, Paola Moronija, Gijsberta Kuipera, Jeana-Baptistea Louisa Creviera, Louis-Sebastiena de Tillemonta, Jacopa Facciolatija, Danielea Farlatija, Roberta Adama i Francesca Antonija Zaccarije.

Već se po broju i ugledu navedenih pisaca iskazuje ambicioznost djela. Iako su kasnijim arheološkim istraživanjima polako prepušteni zaboravu, piščevo isticanje likovnih rekonstrukcija antičkih ambijenata dokazuje novu spremnost za afirmaciju rekonstrukcijskog istraživanja veće skupine spomenika ili cijelih ambijenata. To je razvidno u spomenu *Blancovichianae Salonae Tabulae* makarskoga biskupa Nikole Bjankovića, koja je, unutar Farlatijeva *Illyricuma*, prikazivala trjemove, forum, kuriju, hramove, piramide, obeliske, vodovode i prometnice antičke metropole.⁷⁹ Spomenom, pak, uglednih antikvara Fulvija i Marlianija, koji su u 16. stoljeću donijeli prikaze topografije antičkog Rima, očituju se i izvori takva promišljanja.

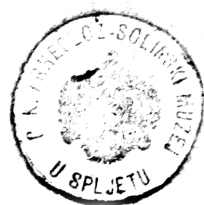
No, afirmaciji slike je kod dalmatinskih antikvara 18. stoljeća nedostajao pokrovitelj skupocjenih ilustriranih izdanja. Pavlović-Lučić je tu »frustraciju« liječio obilaskom svoje biskupije i izravnim otkrićem novih spomenika. Tako je 1792. s biskupom Blaškovićem u Prudu i Vidu vidio zagonetne ruševine. U to je doba bilježio i sabirao tek otkrivene fragmente, »izložene u atriju našeg oratorija« (*in atrio Oratorii nostri exposito*), dodirujući tragove utora kola u jednoj naronitanskoj stijeni ili otkrivajući Minervinu statu u Zaostrogu i natpise u Brelima.⁸⁰

Izravan se očevid u tom djelu spojio sa željom da se historijski i antikvarni nalazi uobliče u kronološki uređenu historijsku naraciju. Iako to može podsjećati na Winckelmannova načela u Predgovoru *Geschichte der Kunst des Alterthums* iz 1764. g. prema kojima je nova disciplina trebala podučiti o izvorištu, razvitku, promjenama i propadanju u umjetnosti, Pavlović-Lučić ne citira za njega još odveć smjeloga pisca, držeći se antikvarne predaje. Ipak, želja za stvaranjem kronološkog sustava, elementarnog opisa građevina i za izravnim suočavanjem sa starinama pokazuje nove istraživačke planove.

* * *

Obilazak antičkih ambijenata nastavljen je i pod prvom austrijskom upravom, iako je ono, zbog navedenih okolnosti, stagniralo. Pavlović-Lučić je u tom desetljeću objavio neusporedivo manje građe nego pod francuskom upravom. Pošto je 1801. uzbudio duhove u pokrajini i na Dvoru zbog

M A R M O R A
 TRAGURIENSIA

R H A C U S Æ
 M D C C C X I.
 TYPIS MARTECCHINIANIS
 SUPERIORUM PERMISSU.

9. Naslovnica djela *Marmora traguriensia*, Antonio Martecchini, Dubrovnik, 1811. / Title page of the *Marmora traguriensia*, Antonio Martecchini, Dubrovnik 1811.

Svetih filipika, pred odlazak na Visovac stigao je objaviti još jedan dodatak za *Marmora macarensia*. Knjižica je objavljena 1802. g. uz drugo izdanje *De comato et crispulo clerico* kod Sebastijana Coletija u Mlecima.

Entuzijizam i arheološka radoznalost su početkom 19. stoljeća obuzeli učenjake u dalmatinskim krajevima, podjednako lokalne prelate poput Pavlovića-Lučića i njihove progonitelje, poput Carnee-Steffanea. Spajajući antikvarna izvješća s moralističkom raspravom, *Ad Marmora macarensia brevis additio II.* plod je novih iskopavanja. U izdanju iz 1802. g. Pavlović-Lučić je na osam stranica donio tumačenje šest novih natpisa iz naronitanskog agera, a pridodao im je i pet fragmenata. (sl. 7) Prvi u nizu, posvećen Luciju Muniju, bio je urešen i likom orla, pa ga je biskup Blašković posvetio austrijskome caru Franji, možda i zbog problema koje su izazvale kanonikove filipike, koje su imale biskupovo pokroviteljstvo.⁸¹

Jedini potpunije ilustrirani spomenik, a ne tek formula (natpis II) piscu je bio nejasan, a predmet je nazvao »malim stupićem« (*Columella*). Četvrti natpis spominje i obno-

vu (*restitutio*) nekog hrama. Fragmenti na posljednje dvije stranice djela, iskopani u travnju 1802. samo su numerirani i prenijeti s lakunama, bez interpretacije.

Pošto je tri godine proživio u zatočeništvu na Visovcu, Pavlović-Lučić se 1806. i dolaskom Francuza vratio istraživanju starina. Tretirajući *Marmora macarensia* kao *opera aperta*, u Dubrovniku je 1810. objavio treći dodatak ili, kako je sam napisao, drugo izdanje djela (sl. 8). Pod naslovom koje mu je u zavičaju i preko Jadrana donijelo čuvenost sada više nisu bili brojni i kičeni akademski naslovi. Sada je bila riječ o »povećanom i ilustriranom izdanju« (*editio aucta et illustrata*).

Posljednje zapise o novim makarskim natpisima zaključio je u prosincu 1809. g., kada je sastavio predgovor Dominiku Garagninu, koji je u to doba upravljao Kotorom i Dubrovnikom.⁸² Kod Martecchinija je objavljivao i dubrovački filolog, pedagog i antikvar talijanskog podrijetla Francesco Maria Appendini (1768.–1837.), koji je dao dodatnu snagu istraživanjima poznatim djelom *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de'Ragusei iz 1802–1803. godine.*⁸³ Iza panegiričke posvete Garagninu slijedi gotovo potpuno ponovljeni Predgovor čitatelju iz 1789. godine. Izmijenjena je druga polovina teksta, u kojoj se, umjesto modernih pisaca, evocira rimski *ars memorandi*, umijeće koje pisac prepoznaje u trajnosti imena ili spomena (*nominis duratio*), zajamčenoj izradom i očuvanjem spomenika.

U dotad najdužem, »problemskom« uvodu u neko antikvarno djelo, Pavlović-Lučić je razvio raspravu koju je samo okrznuo u prvom izdanju *Marmora*. Sada je pisao o važnosti nepisanog historijskog dokaza: spomenici su *memoranda testimonia* varonovske raznolikosti antičke civilizacije, bez obzira na to je li riječ o natpisima, numizmatici ili arhitekturi.

Od prvog je izdanja *Marmora* prošlo više od dvadeset godina, pa je posve prirodno da je, uz razvitak spoznaja i teorijske svijesti, pisac tada operirao i s neusporedivo većim brojem natpisa. Sjetimo se, u prvom je izdanju objavio 22 natpisa, podijeljena u pet skupina. Sada je knjiga premašivala stotinu listova i donosila 55 zapisa, pa je i klasifikacija ponešto izmijenjena. Građu je Pavlović-Lučić podijelio u četiri skupine: *Marmora votiva* (21 natpis), *Marmora affectuum – miscellanea* (22 natpisa), *Marmora inscriptionum publicarum* (2 natpisa) i *Marmorum fragmenta quaedam* (10 natpisa).

Pisac je zbog povećane građe ispod nekih naslova i rednih brojeva dodao primjedbe o novosti (*nunc primum editum*) ili o ponavljanju u odnosu na starija izdanja. Nalazi su stizali iz poznatih lokaliteta: Makarske (*e regione portae occidentalis urbis nostrae Macarensis*), Vida, Zablaca, Runovića, Desne, Vrgorca, Čitluka, Metkovića (in aedibus Martich), Baške Vode, iz *Oneo Peutingeriano seu Verulia*,

Prološca, Podgore, Zaostroga, Skradina i Slivna.

Brojnost nalaza i lokaliteta te podaci o njima, koji se pojavljuju u obliku kronike istraživanja, jasno pokazuju da su antički predmeti prerasli iz odbačenih i nejasnih nositelja mrtvih poruka u predmete modernoga kulta spomenika. Spomen još većega broja autoriteta u tekstu (Joosta Lippsa, Jeana Harduina i Johanna Georga Graeviusa) pokazuje pak da je golo kamenje, koje su poljodjelci rabili za novu izgradnju, u dva desetljeća obilaska terena i kabinetskog rada uspješno pretvoreno u posvećene predmete.

Na istraživačkom iskustvu sabranom u makarskim krajevima Pavlović-Lučić se uskoro posvetio zbirci Ivana Luke Garagnina. Tako je 1811. kod Martecchinija objavljena knjiga *Marmora traguriensia*. (sl. 9) Pisac slavi Garagnina kao viteza Napoleonova Reda željezne krune.

Pisac je u posveti pohvalio Garagninov trud i mar, pošto je iz solinskih ruševina u Trogir dopremio starine. Počasćeni Trogiranin ga je, uz štovanje prema dotadašnjem radu, zamolio da prvi objavi njegove mramore. Vitezova je kućna zbirka (*collectio*) prema piščevu mišljenju bila dragocjena »riznica rimskih starina« (*Romanae antiquitatis thesaurum*), koju upotpunjuje knjižnica, pinakoteka, tablinum sa statuama i *Musaeo numismatico*.⁸⁴

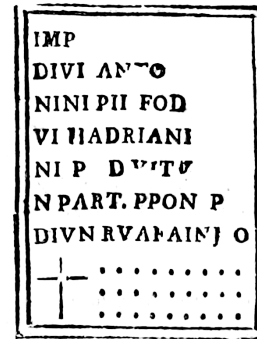
Djelo od 75 stranica donosi 48 natpisa podijeljenih u deset skupina: *Marmora imperialia* (6 natpisa), *Marmor praesidale* (1 natpis), *Marmor dedicationis* (1 natpis), *Marmor militare* (1 natpis), *Marmor votivum* (1 natpis), *Marmor publici aedificii* (1 natpis), *Marmor fluviale* (1 natpis), *Marmora affectuum* (21 natpis), *Fragmenta quaedam* (12 natpisa) i *Duo christiana fragmenta* (2+1 natpis). Tu su i tri dodatka, povezana sa spomenutom građom, kao i rasprava o sv. Jeronimu, koju je započeo s Ciccarelijem u tom djelu.

Marmora traguriensia je djelo u kojem se mnogo jasnije no ranije osjeća nerazmjer između vrela i njegova tumačenja. Točnije, antički je spomenik nalik sinegdohi uz koju se sada vezuju vrlo elaborirana tumačenja. Ideja sinegdohes podsjeća na obvezu tadašnjih pisaca da pritek s okrajcima dalmatinskih spomenika dovedu do matice najznačajnijih istraživača rimske civilizacije.

Mramori su sabrani iz Salone, ali i iz Šibenika, splitskoga Sustipana, Čitluka i Skradina (*marmor...Scardonae detectum, Scardonae effossum*), pokazujući nagnuća i historijske preferencije Garagnina kao sabirača. Trogiranin je imao značajne nalaze carskih spomenika Konstancija i Nerona. Osmi, posvetni natpis, spominje i mramornu građevinu Publija Julija Rufa.

Raznolikost građe i potreba da se brojni nalazi klasificiraju pokazuje da su istraživanja u pokrajini postala gotovo svakodnevna. U dotad najopsežnijem osvrtu o Saloni na temelju Farlatijeva djela Pavlović-Lučić je istakao da se na lokalitetu antičkoga grada iskopavaju brojni grobni spomenici (*multi...eruti sunt*, str. 33). To je već pet godina ranije

MARMOR IMPERIALE.

Sub Imothesi peramena planitie pons extat lapideus, Illyrice *Kamen-Moss* dictus, quod idem sonat ac pons lapideus. Pontem subinfluit amnis, nostratum lingua *Verlika* nuncupatus. *Verli* inter nos *fortes* adpellantur. *Verlika* ergo Illyrice, *magna fortitudinis* flumen Latine indigitat, quod olim rapidum ac exundantem fuisse ostendit. Mirandum valde, quosdam, qui hucusque de fluvii, & lacubus Dalmatiae scripserint, *Verlikam* amnem vel ignorasse de nomine! Caveat Lector, ne *Verlikam* nostram cum *Verlika* olim quidem satis valido Dalmatiae mediterraneae castello confundant, quod trans Tilurum loco arduo & prae-rupto insidet. *Verlika* fluvius noster memoratum lapideum pontem subinfluens decurrit non

10. Ilustracija carskog spomenika u Romanarum antiquitatum analecta, Antonio Luigi Battara, Zadar, 1813., 7 / Illustration of an imperial monument in the Romanarum antiquitatum analecta, Antonio Luigi Battara, Zadar 1813, 7.

konstatirao i Giacomo de Concina, koji je 1809. u Udinama objavio čuveni putopis *Viaggio nella Dalmazia littorale*, spominjući zbirke, ali i rasipanje antičkog nasljeđa u Saloni.

Kao u ranijim antikvarnim raspravama, broj i ugled konzultiranih autoriteta i poredbene građe je impresivan. Citajući tako o natpisima, u tekst su upleteni i navodi Plauta, Terencija, Cicerona, Hircija, Vergilija, Ovidija, Horacija, Veleja Paterkula, Valerija Maksima, Plinija Starijeg, Svetonija, Juvenala, Laktancija, Tertulijana, Cenzorina, Ulpijana, sv. Jeronima, Porfirogeneta, Arhidakona Tome, Mihe Madijeva, Bartholommea Spine, Paola Grillandija, Julija Jacobonija, Jana Grutera, Josephusa Rosacciusa, Martina del Rio, Jean-Baptistea Ladvocata, Rafaela Levakovića, Ch. Patina, Jeana Mabillona, F. A. Zaccarie, Ludovica Muratorija, Lorenza Patarola, D. Farlatija (pored navoda iz *Illyricuma* pisac spominje i raspravu *De artis criticae inscitia antiquitati objecta*), J.-B. L. Creviera, C. Freschota, A. Ciccarellija i A. R. Michielija-Vitturija.

Knjiškim su podacima u sabiranju pomogli i živi prota-

I.
MARMOR SEPULGRALE.

Eodem hoc anno 1811. Salonæ sepulcrum detectum est, de quo hic paulo fusius. Erat satis amplum magnitudine. Intrinsicus tectorio udo color indutus, Elysias præseferbat Campos. Corpus Lucii Tucidii Proculi jam in cineres redactum decumbebat supra triginta quadrilateros tubos ex figulina, per egregie ad invicem compactos, deintus vacuos omnino, singulos pedis unius Veneti magnitudine, foratos transversim, ita ut aquæ rivulus ex propinquo Jadro Salonitano fluvio ad sepulcrum usque per subterraneos meatus deductus, tubos eosdem perluebat omnes, nec tamen pavimenti superficiem vel minimum humectabat. Sepulcralis hic sepeliendi ritus quid sibi velit hic loci, dicam statim.

Stupeant similem reddiderat me quidem ipso initio

11. Ilustracija grobnog spomenika u Romanarum antiquitatum analecta, Antonio Luigi Battara, Zadar, 1813., 16 / Illustration of a tomb monument in the Romanarum antiquitatum analecta, Antonio Luigi Battara, Zadar 1813, 16

gonisti: Spiridion Gavallà u Saloni; Mihovil Mićeljević u Kaštel-Lukšiću, Stjepan Vuletić i Klement Šumić iz Vida te Leonard Krušević u Sinju.⁸⁵

Prikaz privatne zbirke starina Garagnina ipak je i dalje patio od slikovne nereprezentativnosti. Tako je pisac na stranici 36 donio samo prijepis natpisa da bi stranicu dalje opisao stelu Statilija Maksima urešenu »palmama, ružama, cvijećem«, a vidio je i nagi ženski lik. Iako je kult antičkih spomenika dosegnuo procvat, to se estetsko nagnuće još nije moglo izraziti u djelu lokalnih tiskara.

* * *

Posljednje u nizu tiskanih antikvarnih djela je *Romanarum antiquitatum analecta quaedam*, objavljeno kod Antonija Luigija Battare u Zadru 1813. godine. Mala knjižica od 52 stranice u oktavo-izdanju može se po važnosti i vijestima bez ikakvih ograda staviti uz bok najvrednijih piščevih publikacija o antičkim spomenicima dalmatinskih krajeva.

Koliko je djelo uklopljeno u okvire piščeva dotadanjeg

djelovanja, toliko se može govoriti i o elaboriranju teme. Pavlović-Lučić je, kao i ranije u *De supplicio* i u *Marmora traguriensia*, iskoračio iz lokalnih makarskih perspektiva i pozabavio se splitskim nasljeđem, a pritom je proširio i vidike u odnosu na građu, uklopivši u istraživanja i numizmatiku. To uopće ne treba čuditi s obzirom na tadašnje povećanje privatnih zbirki antičkoga novca. Već spominjani Carlo Lanza, Michieli-Vitturi i Francesco Maria Appendini zajedno su posjedovali na tisuće takvih predmeta.

Možda je Pavlović-Lučić, kao ugledni pokrajinski antikvar, imao na umu potaknuti daljnja sabiranja i natjecanje u proučavanju i interpretaciji zavičajne prošlosti. Stoga ne čudi posveta djela sucu u Zadru Ivanu Kreljanoviću Albioniju (1777.–1838.), koji je 1809. kod Battare u dva sveška objavio značajno djelo *Memorie per la storia della Dalmazia*. Pavlović-Lučić je u obliku natpisa sastavio posvetu tom osebujnom historičaru i dramatičaru, predajući mu »dragocjene okrajke kamenih spomenika i numizmatike« (*hisce lapidariae et numismaticae satis praetiosis fragmentis*).

U raspravi o Dioklecijanovim mučilištima bila je riječ o digresiji (*excursus*) kao neovisnom žanru rasprave (nešto nalik eseju), a 1813. su nalazi diktirali stvaranje *analectae*, ili zbirke pabiraka. Spomenuli smo žanr sylloge ili zbirke epigrafske građe. Analecta se Pavloviću-Lučiću učinila možda najprikladnijim nazivom za razbacane komade starina, to jest za objekte različitog vremena nastanka, oblika, građe i vremena pronalaska. Zato je knjižicu podijelio na dva podjednako velika dijela: zbirku kamenih ili paleografskih spomenika (*lapidaria seu paleographica*) i numizmatičku i daktiliografsku zbirku (*numismatica et dactyliographica*).

Epigrafskih je spomenika u prvom dijelu knjige, za razliku od ranijih rasprava, bilo relativno malo: po jedan carski, zavjetni i fragmentarni natpis te dva grobna. Pisac je dragocjene podatke o otkrićima (vremenu i protagonistima) htio spojiti s raspravom o antikvarnim predmetima (npr. svjetiljkama), koju i naziva *dissertatio*. Djelo je ipak ponajviše dragocjeno zbog bilježenja procesa otkrivanja, opisa predmeta i pozivanja na autoritete. Vidjeli smo da su oni u svakom novom djelu bili sve brojniji. U ovom je djelu poredbeno građa podjednako bogata jer se Pavlović-Lučić pozvao na spise Platona, Teofrasta, Cicerona, Ovidija, Horacija, Vergilija, Seneke, Plinija Starijega, Lukijana, Ottavija Ferrarija, Fortunija Licetija (*de lucernis Veterum*), Henrija Kippinga, Guida Pancirolija, Athanasiusa Kirchera, Ch. Patina, Giovannija Battiste Porte (djelo *Magiae naturalis*), Bernarda Cesija, Henryja Salmutha, F. A. Zaccarie, Gaspara Schotta (*Magia pyrotechnica*, Beč 1739.) i Enriquea Flóreza.

Iako donosi raznorodne nalaze različitog podrijetla, djelo ima samo dvije ilustracije kao dokaze praćenja sličnosti izvorniku: riječ je o prikazima jednog carskog i jednoga

grobnog spomenika. (sl. 10, 11) Predmeti od mramora i jaspisa, kameje, svjetiljke i geme oko 1811. i 1812. godine pronađeni su u Kamenmostu kraj Imotskoga, Desnama, Saloni, Omišu, Vidu, Studencima, Prologu, Vitini i Čitluku. Impresivan je i popis pronalazača. Tako je Imoćanin Marko Vučemilović u rujnu 1811. poslao piscu prijepis s tek pronađene ploče na Kamenmostu. Toma Dragojević je sa crkve sv. Jurja u Desnama također prepisao antički natpis. Imoćanin Jakov Kolomban je u Omišu pronašao *Romanae antiquitatis monumentum* i javio Pavloviću-Lučiću. Biskup Blašković se 1812. predao entuzijazmu svoga tajnika, pa mu je iz Vida donio srebrnjak Gaja Memija, a Metkovic Andrija Tomić Dominiković je javio o otkriću tri komada novca. U kolovozu 1812. jedan je pastir kod Vitine pronašao zlatnike i srebrnjake, a župnik Čitluka Žuljević javio mu je da se kod njega stalno otkrivaju starine, natpisi i numizmatika.⁸⁶

Očito je u dalmatinskim krajevima do propasti francuske uprave nastala prava pomama za otkrićima antičkih spomenika. Tu ne valja zanemariti ni činjenicu da je među zainteresiranim profunkcioniralo dopisivanje, jedan od ključnih pomagala u proširenju vijesti i neizravnog konzerviranja nalaza u 19. stoljeću. Koliko je sustav dojava bio važan u doba nepostojanja muzejskih ustanova pod državnom skrbi pokazuje *Projekt za arhitektonske starine Ilirije* arhitekta Pietra Nobilea iz ožujka 1813. g., koji je predviđao osnutak arheološke i muzejske službe.⁸⁷

Pavlovićeva posljednja antikvarna publikacija dokument je proširenog oduševljenja kulturnom baštinom koja je u doba prvih tiskanih djela bila gotovo nepoznata. Župnici i ostali crkveni velikodostojnici postali su oduševljeni sudionici u procesu otkrivanja klasične antike, što se može uzeti kao priprava terena za ozbiljnije institucionalne radove, primjerice radova Carla Lanze, Vicka Andrića, Vicka Solitra i Rafe Martinija 1820-ih u Saloni. Upravo su se ondje, na solinskim poljima, tada zbivala najbrojnija otkrića. Tako je 1811. otkriven grobni spomenik (*sepulcrum detectum est*), potom svjetiljke (*fictilis lucerna*). U ožujku 1812. nađen je srebrnjak (*argenteus... nummus*), a iste je godine pisac od Marije Benedikte Benzon dobio komad jaspisa.⁸⁸

Salona je u to doba postala trgovište pokretnih starina, čemu su svjedočili i kasniji posjetitelji, arheolozi i konzervatori. Siromašni *rustici* su u nalazima vidjeli dodatni izvor zarade, a plodno solinsko tlo bilo je prepuno dragocjenih spomenika: grobova, lakrimatorija, vaza, fibula i svjetiljaka.⁸⁹ Ti su lokaliteti, kao i oni u Naroni, punili zbirke uglednika primjerice Ivana Luke Garagnina, koji je stvorio svoj *museum* numizmatike i zbirku urešenih gema (*dactyliotheca*).⁹⁰

Spomenici nisu shvaćeni tek kao vrela historijskih spoznaja, nego i kao estetski objekti, koji izazivaju žaljenje zbog unakaženosti (*mutilatio*) i divljenje zbog dragocjenosti i ljepote (*pulchritudo*). Stoga Pavlovića-Lučića moramo uklopiti u vidokrug naše discipline: pišući o razorenim i

zaboravljenim mramorima, pretvarajući građevno kamenje u predmete modernoga kulta spomenika, uspoređujući ih i uklapajući u historijsku predaju, potičući suvremenike na senzibilitet za kulturnu baštinu, mnogo prije preporodnih pisaca zadužio je povijest umjetnosti, arheologiju i konzervatorsko djelovanje u našim krajevima. Daljnja će istraživanja, nova čitanja i prevođenje njegovih djela to jamačno potvrditi.

BILJEŠKE

1 Pavlović-Lučić smatrao se antikvarom, tj. istraživačem starina (materijalne kulturne baštine antičkog doba). U ovom se radu pojam koristi u značenju kakvo je imao od početka 16. do sredine 19. stoljeća. Riječ je o razvijenoj zajednici istraživača materijalne baštine, koji su s klasičnim filozofima, etnografima i kulturnim historičarima razvili zanimanje za Stari vijek (najprije za Rim, a potom za Grčku i druge europske i izvaneuropske kulture).

2 AGOSTINO BRAMBILLA, *Archeologi dalmati*, »Gazzetta di Zara«, IV/83, 16. listopada 1835., 323–325; ANTONIO MENE- GHELLI, *Poche linee intorno alla vita e alle opere di Monsignore Gian Giuseppe Paulovich Lucich, canonico e provicario di Macarsca*, Angelo Sicca, Padova, 1841.; ŠIME LJUBIĆ, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Beč–Zadar, 1856., 247–248; CONSTANTIN WURZBACH, *Pavlovich-Lucich, Gian Giuseppe*, u: *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich*, 21, 1870., 386–388; JOSIP ALAČEVIĆ, *Recensione sull'opera La Dalmatie de 1797 a 1815 di Mons. Paolo Pisani, con ulteriori notizie inedite*, Narodna tiskara, Split, 1894.–1905.

3 List je uvezan unutar skupine drugih tiskanih djela u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici na signaturi R II F-8°-665, privez 7. O portretu vidi: ARSEN DUPLANČIĆ, *Portreti Ivana Josipa Pavlovića-Lučića*, »Makarsko primorje«, 3, 1997., 27–31.

4 Zahvaljujem Arsenu Duplančiću, voditelju Knjižnice Arheološkog muzeja u Splitu, na ljubaznoj pomoći u radu u arhivu.

5 CONSTANTIN WURZBACH (bilj. 2), 388. U katalogu Male braće u Dubrovniku spominju se spisi iz ostavštine I. Čulića, no bez spomena Pavlovića-Lučića. Wurzbach upućuje na djelo IVANA AUGUSTA KAZNAČIĆA, *Biblioteca di fra Innocenzo Ciulich nella libreria de'RR. PP. Francescani di Ragusa*, Zadar, 1860., u kojem, pak, Kazalo upućuje na tiskana djela.

6 Arheološki muzej Split – Arhiv Francesca Carrare, 15. Biografije; G. IPSICH, *Gian Giuseppe Paulovich Lucich*, nedatirani rukopis.

7 CONSTANTIN WURZBACH (bilj. 2), 386, piše o 1781. godini, no u spomenutoj ostavštini u Splitu nalazimo prijepis dokumenta iz 1780. godine. Vidi: Arheološki muzej Split, Ostavština Ivana Josipa Pavlovića-Lučića (nadalje AMS-PL), Universitatis Patavinae, diploma *doctoratus in utroque lege*.

8 Blašković je, poput svoga tajnika, objavljivao nabožne spise, primjerice *Dva pastirska govoregna*, Coleti, Mleci, 1800. O njemu vidi: SLAVKO KOVAČIĆ, *Blašković, Fabijan*, u: *Hrvatski biograf-*

ski leksikon, 2, 1989., 16.

9 JOSIP ALAČEVIĆ (bilj. 2), 94–96 i 100–103. Pisac sumnja da je mogući urotnik bio bogati Ante Kačić-Terzić.

10 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Decem poenitentiales sermones seu Deset pokorni razgovora za sviegegne grisnikaa i pomoch pastiraa puka slovinskoga*, Pier Paolo Ferri, Ancona, 1785., 65.

11 ANTONIO MENEGHELLI (bilj. 2), 13.

12 U podnaslovu: *In Abbildung unterschiedener berühmten Gebäude des Alterthums und fremder Völcke; aus den Geschichtsbüchern, Gedächtniß-münzen, Ruinen, und eingeholten wahrhaften Abrißen, vor Augen zu stellen*. Prema izdanju iz Leipziga, 1725.

13 PIETRO NUTRIZIO GRISOGONO, *Riflessioni sopra lo stato presente della Dalmazia. Opera economico-politica*, Firenca 1775. Pisac upućuje na važnost tri elementa u razvitku: poljodjelstva, znanosti/umjetnosti i trgovine.

14 O splitskom Društvu usp. N. N., *Costituzioni della pubblica società economica di Spalato*, Pietro Savioni, Mleci, 1788. O polemici Nutrizio-Vitturi usp. J. VRANDEČIĆ, *Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću*, »Dom i svijet«, Zagreb 2002., 48–50.

15 ANTONIO RADOŠ MICHELI-VITTURI, *Saggio epistolare sopra la Repubblica della Dalmazia*, Coleti, Mleci, 1777., 40–41; P. NUTRIZIO GRISOGONO, *Lettera diretta al signor conte Rados Michieli Vitturi*, Giovanni Battista Casali, Mleci, 1777.

16 ANTONIO RADOŠ MICHELI-VITTURI, *Saggio sopra l'antica città di Salona*, Coleti, Mleci, 1779.

17 Djela su objavljena kod tiskara Giulija Trenta u Trevisu 1780. godine.

18 Borgia (1731.–1804.) je bio antikvar i crkveni historiograf, rodom iz Velletrijske tajnik kongregacije »Propaganda Fide« i od 1789. kardinal pod Piom VI. O njemu vidi: HORST ENZENSBERGER, *Borgia, Stefano*, u: *Dizionario biografico degli Italiani*, 12, 1970., 739–742. U zagrebačkoj NSK se u svesku na signaturi R II F-8°–599, u kojem je spis *Ad Marmora macarenisia brevis additio*, nalazi kratka rasprava: GIUSEPPE CASALI, *De nummulis peioesa inscriptis*, Michele Puccinelli, Rim, 1796., koja je posvećena Borgiji.

19 Podaci s grafičkog lista u NSK u Zagrebu, *Joannis Josephi Paulovichii Lucichii Dalmatae Macarenisia*, rubrika Gradus Academici. Usp. bilj 3.

20 Na listu u NSK navode se korespondenti koji su od 1788. do 1796. iskazali divljenje djelu Pavlovića-Lučića: kardinali Tommaso Antici, S. Borgia, Alessandro Mattei, Andrea Giovanetti, Guido Calcagnini te nadbiskup Firence Antonio Martini i Ferma Andrea Antonio Minucci.

21 Poslanica Jacopa Coletija Pavloviću-Lučiću, sastavljena u Mlecima 31. kolovoza 1787. iz AMS-APL pokazuje da se Makaranin već otprije počeo baviti istraživanjem antičke baštine zavičaja. Ondje se vidi da mu je Coleti pomogao protumačiti pojedine natpise iz zbirke koja će dobiti ime *Marmora macarenisia*.

22 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Marmora macarenisia*, Mleci, 1789., 2: *Circa poscia ad altri monumenti, che vagliano ad illustrare l'Ecclesiastica Istoria: dee farsi conto di qualunque Iscrizione, o Lapida, anche mutila*. Benedikt XIV. poznat je po tome što je zaustavio razgradnju rimskoga Koloseja, proglasivši ga svetim mjestom zbog mučeničke smrti brojnih kršćana.

23 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Protrepticon ad dignitates*,

canonicos, beneficiarios caeterosque ecclesiasticos viros, qui ad quotidianam psalmodiam theodiamque Divinam persolvendam nentur, Jacopo Coleti, Mleci, 1791. Primjerak iz zagrebačke NSK na dva mjesta nosi posvetu autora franjevcima na Visovcu.

24 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Brevissima pietatis exercitia*, Jacopo Coleti, Mleci, 1798., 35. Pogl. i Pisme, molitve i fale duhovne na cast i postegne Prisivitoga diticha Isusa, Pietro Sol, Mleci 1800.

25 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Lettera sopra le cagioni delle attuali rivoluzioni della Francia e sopra l'uso di alcuni mezzi da preservarsi*, Antonio Fulgoni, Rim, 1793. Cosmopoli je stari naziv za Portoferraio, po Cosimu I. Mediciju, koji ga je utemeljio sredinom 16. stoljeća na Elbi.

26 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 25), 13–14. Prijevod M. Š.

27 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *I capelli cascanti lungo la fronte, ossia Il ciuffetto alla moda. Lettera ad un soggetto di qualità*, s. l. 1796., 3–4. Preveo M. Š.

28 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *De comato et crispulo clerico brevis diatriba*, Antonio Fulgoni, Rim, 1794., 43. Usp. i dopunjeno izdanje *Ad brevem de comato et crispulo clerico diatribam additamentum*, Sebastiano Coleti, Mleci, 1802., kao i *Lettera teologica anonima contro la moda del seno svestito delle donne*, Andrea Trevisan, Dubrovnik, 1791.

29 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Ad Marmora macarenisia brevis additio* (vjerojatno Mleci), 1793., 3–5.

30 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Raccolta di alcuni interessanti opuscoli*, Andrea Trevisan, Dubrovnik, 1794.

31 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 30), XI.

32 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *De supplicio aedificiorum sub Diocletiano Imperatore Excursus historiographo-criticus*, Coleti, Venecija, 1796., 31. Zahvaljujem Ireni Bratičević s Filozofskog fakulteta u Zagrebu na prijevodu. U napuštenom naselju na kući Diana danas se nalaze dvije spolije: ulomak sarkofaga i korintski kapitel. SANJA BOŽEK, ANA KUNAC, *Dva stoljeća arheologije na makarskom primorju*, Gradski muzej, Makarska, 1998., 51.

33 Bio je još jedan, u Zaostrogu, 1. kolovoza 1789., gdje je biskup ponovo vodio glavnu riječ, presuđujući reljefu s »gladijatorima«. Usp. IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 32), 32.

34 AMS-PL, *Nova perbrevis de quibusdam supplicis additio*, datirano 1815. Na prvoj stranici rukopisa je arheolog Francesco Carrara dopisao da je riječ o neobjavljenom rukopisu.

35 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Lettera sopra il modo di risentire i tormenti in occasione del Martirio de' Cristiani, e della cagione dell'insensibilità osservata ne' maggiori supplicij de' Santi Martiri*, s. l. 1793., 5–6. Primjerak iz NSK, sign. R II F-8°–759 na naslovnici nosi ime A. Baričevića, a potpis Velimira Gaja iz 1863. upućuje da se nalazio u knjižnici Ljudevita Gaja.

36 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Kratko iskazagne xivota, smarti i cudesaa s. Ivana Nepomucena*, Andrea Trevisan, Dubrovnik, 1801.; *Acta sincera Gaudentii Auxerensis episcopi et confessoris dissertationibus historicis illustrata*, Sebastiano Coleti, Mleci 1802. i *Alcuni esercizj della più insigne cristiana pietà verso i purissimi e santissimi Cuori di Gesu e di Maria verso lo Spirito Santo, s. Giuseppe sposo, s. Giovanni Nepomuceno, sant'Anna e s. Margherita di Cortona: corredati di monumenti, arricchiti di grandi sagre indulgenze estese per tutta la Dalmazia e proposti ad uso dei divoti dalmatini ecclesiastici e secolari*, Vitarelli, Mleci, 1808.

- 37 VLADOJE DUKAT, *Pismo Josipa Pavlovića-Lučića pisano Matiji Petru Katančiću*, u: *Grada za povijest književnosti hrvatske*, 9, JAZU, Zagreb 1920., 238–243.
- 38 O Blaškoviću usp. radove MIJE KORADE, *Andrija Blašković i dometi hrvatske historiografije kontinentalne Hrvatske krajem 18. stoljeća* i ŽELJKO TOMIČIĆ – PETRA KOŠUTAR, *Uz početke hrvatskoga starinoznanstva isusovca Andrije Blaškovića u kontekstu europske i svjetske kulture 18. stoljeća*, u: *Andrija Blašković i njegovo doba*. Referati sa Znanstvenoga skupa održanoga 24. studenoga 2006. u Ivanić Gradu, u: »Gazophylacium«, XI/3–4, 2006., 19–37.
- 39 ANTONIO RADOŠ MICHELI-VITTURI, *Storia delle cose successe in Dalmazia, dalla dissoluzione del veneto governo aristocratico fino all'ingresso delle armi di S. M. Francesco II Imperatore e re*, Antonio Zannoni, Split, 1883., 6–7.
- 40 ANTONIO RADOŠ MICHELI-VITTURI (bilj. 39), 40, 61–78. Tadašnja bliskost biskupa i njegova tajnika-poklisara vidi se i u publikaciji *Edicta, sanctiones, decreta, epistolae pastorales, adhortationes et homiliae quaedam Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Fabiani Blaskovich*, koju je uredio Pavlović-Lučić i tiskao kod Coletija u Mlecima 1797. godine.
- 41 O razdoblju vidi: PAUL PISANI, *La Dalmatie de 1797 à 1815. Épisode des conquêtes napoléoniennes*, Picard, Pariz, 1893., 272 i dalje; JOSIP ALAČEVIĆ (bilj. 2); GRGA NOVAK, *Povijest Splita*, sv. 3, Čakavski sabor, Split, 1978., 1661–1664.
- 42 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Kratko iskazanje života... gosp. Nikole Biankovic, biskupa makarskoga*, Mleci, 1798. i nav. djela.
- 43 U bečkom Haus-, Hof- und Staats-Archivu nalaze se spisi u vezi s probijanjem novih prometnica u Dalmaciji koje je vodio Carnea-Steffaneo. Na karti koju je 1803. u Beču objavio tiskar Philipp Joseph Schalbacher vide se lokaliteti na kojima je carski opunomoćenik za Istru i Dalmaciju izveo neka arheološka istraživanja. O tome više na drugome mjestu.
- 44 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Philippicae sacrae seu Orationes doctissimorum aequae, ac sanctissimorum ecclesiae procerum nomine, in coronatos orthodoxae religionis, ac pietatis hostes vibratae*, Andrea Trevisan, Dubrovnik, 1801. Primjerak sačuvan u zagrebačkoj NSK poklon je Francesca Carrare Ljudevitu Gaju.
- 45 JOSIP ALAČEVIĆ (bilj. 2), 121–127. Prozopopejom se služio i ANTONIO RADOŠ MICHELI-VITTURI u djelu *Lettera di Diocleziano a Massimiano Ercoleo. Con alcune altre lettere*, Tipografia Alvisopoli, Mleci 1817.
- 46 Carnea-Steffaneo je pismo sastavio u carskoj rezidenciji Franje II. u Laxenburgu. JOSIP ALAČEVIĆ (bilj. 2), 131–133.
- 47 JOSIP ALAČEVIĆ (bilj. 2), 136–146.
- 48 JOSIP ALAČEVIĆ (bilj. 2), 183.
- 49 JOSIP ALAČEVIĆ (bilj. 2), 210–212. O Dorotiću vidi: FRANJO ZENKO, ad vocem, *Hrvatski biografski leksikon*, 3, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1993., 525–527.
- 50 AMS–APL, *Pismo Dandola Pavloviću-Lučiću*, srpanj 1806.
- 51 O zbivanjima u Makarskoj vidi: JOSIP ALAČEVIĆ, *La grave crisi di Macarsca sul principio del secolo XIX. Notizie storiche*, Petar Janković, Zadar, 1902.
- 52 AMS–APL, *Allocuzione al popolo di Macarsca, fatta nella Cattedrale di essa Città da Gian Giuseppe Paulovich-Lucich Canonico, Pro-Vicario generale, e Rettore del Regio Ginnasio in occasione di solenne Te Deum pell'arrivo di Sua Eccellenza Marmont Generale in Capo*. Dijelovi dokumenta su objavljeni kod: EMILIO MARIN – ARSEN DUPLANČIĆ, *Doba francuske uprave u Dalmaciji u svjetlu arhivske, bibliotečne i numizmatičke građe Arheološkog muzeja u Splitu*, katalog izložbe, Split 1989., 29–31.
- 53 Na naslovnici rukopisa AMS–APL, *Novissima Paleographica, Numismatica atque Dactylographica Additamenta*, koji ima bilješku F. Bulića: cfr. C. I. L. III p. 277. Stampato a Venezia 1817., pisac je naveo da je Plurium Europae celebrium Academiarius Socio, Laureato, et Custode.
- 54 AMS–APL, *Pismo Montaliveta Pavloviću-Lučiću*, Pariz, 3. rujna 1811. Godinu dana nakon primitka knjige, ministar hvali kanonikovu učenost i odanost (*Votre conduit très louable dans les circonstances difficiles*). Doticaji s Francuzima očituju se i u pismu baruna Charles-Godefraya Redona de Bellevillea, francuskoga generala iz Ljubljane, sastavljeno 25. srpnja 1811., iz iste zbirke dokumenata.
- 55 *Catalogus librorum latine, italice, illyrice typis editorum ab anno 1785 usque ad annum 1808 a Joanne Josepho Paulovich Lucich*, Antonio Martecchini, Dubrovnik, 1808.
- 56 Epigrafska posveta biskupu Fabijanu Blaškoviću nalazi se i u prvom dodatku za *Marmora macarensia* iz 1793., 12, potom na početnim stranicama djela *Philippicae Sacrae*, gdje se istište biskupovo mudro i izvrsno vodstvo u »najtežim vremenima za kršćane« te uz drugo izdanje *De comato et crispulo clerico* iz 1802. g. za Vincenza Ambrogia. Posveta kršćanskim mučenicima nalazi se na početku *De supplicio aedificiorum* iz 1796. godine.
- 57 AMS–APL, *Oratio Panegyrica*, 1815., 1–2. Već je u Splitu 1814. godine liječnik i antikvar Carlo Lanza, ranije blizak francuskoj upravi, sastavio prisegu novome vladaru kao načelnik splitske općine. Spis je tiskan na talijanskom i hrvatskom jeziku. Vidi: MARKO ŠPIKIĆ, *Carlo Lanza, prvi ravnatelj Arheološkog muzeja u Splitu*, »Kulturna baština«, 34, 2007., 373–388.
- 58 AMS–APL, Natpis Franji I., rukopis.
- 59 AMS–APL, *Novissima Paleographica*, n. dj., bilj. 53.
- 60 O zbirci Pavlović-Lučić vidi: EMILIO MARIN, MARC MAYER, GIANFRANCO PACI, ISABEL RODÀ, *Iscrizioni romane di Narona conservate nel Museo di Macarsca*, u: *Zbornik Tomislava Marasovića*, Split 2002., 95–107. O Garagninovoj zbirci vidi: STANKO PIPOVIĆ, *Prostorno-arhitektonska revitalizacija parka Garagnin-Fanfogna u Trogiru*, »Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske«, 16, 1990. (1992.), 59–74 i DANICA BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, Predgovor, u: IVAN LUKA GARANJIN, *Ekonomsko-politička razmišljanja o Dalmaciji*, Književni krug, Split, 1995., 31–32. O Michieliju-Vitturiju, ARSEN DUPLANČIĆ, *Kutije za numizmatičke zbirke iz Visa i Trogira*, »Vjesnik za povijest i arheologiju dalmatinsku«, 99, 2006., 381. O Lanzi vidi: MARKO ŠPIKIĆ (bilj. 57). Na Braču su u Škripu 1805. otkrivena dva antička natpisa, od kojih je jedan prenijet u Postira kod župnika Josipa Lukinovića. O tome vidi: ANDREA CICCARELLI, *Lapidi, u: Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato e di parecchi altri Dalmati*, Antonio Martecchini, Dubrovnik, 1811., 93.
- 61 MARKO ŠPIKIĆ, *Od arheologije do kulturne politike. Pietro Nobile i dalmatinski spomenici*, »Peristol«, 50, 2007., 195–208, s bibliografijom.
- 62 Srodan je rad *Esame critico sopra la patria di S. Elena Imperatrice*, Antonio Martecchini, Dubrovnik, 1814.
- 63 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *In italicam Andree Ciccarelli Brachiensis Apologiam Refutatoria epistola, Typographia Aloysiopolitana*, Mleci, 1817., 8. Zahvaljujem Nevenu Jovanoviću s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu na prijevodu.

- 64 Pavlović-Lučić piše o Jeronimu u prvom izdanju *Marmora macarenisia* iz 1789., 22. O polemici vidi: IVAN BASIĆ, *Je li sv. Jeronim rođen u Lovreću?*, u: *Dalmatinska zagora, nepoznata zemlja*, (ur.) JOŠKO BELAMARIĆ, M. GRČIĆ, Klovićevi dvori, Zagreb, 2007., 359–363.
- 65 O pojmu monumentum vidi: FRANÇOISE CHOAY, *L'allegoria del patrimonio*, Officina edizioni, Rim, 1995., 14–15.
- 66 Niti Elginovi grčki komadi nisu dobili ime spomenici, nego *marbles*. Tu je antikvarnu predaju nastavio John Ruskin teško prevodivim naslovom *The Stones of Venice (1849.–1853.)*, karakterističnim za njegov pjesnički stil.
- 67 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 22), 5; ISTI, *Makarski spomenici, prijevod Ivan Petričević*, Matica hrvatska, Makarska, 2002., 25.
- 68 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 67), 2002., 25–27.
- 69 IOANNES LUCIUS, *Inscriptiones dalmaticae*, Stefano Curzio, Mleci, 1673. Tim se načelom služio i ANTON STEINBÜCHEL stoljeće i pol kasnije u izvješću *Dalmatien. Eine Reise-Skizze*, u: »Jahrbücher der Literatur«, III/20, *Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst*, n. XII, 1820., 1–30.
- 70 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 67, 2002.), 77.
- 71 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 67, 2002.), 48–49. Istu formulaciju pisac rabi i za opis pomnog proučavanja Rosweydeove horografije u samostanu sv. Križa u Živogošću.
- 72 Isto, 34–35.
- 73 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Ad Marmora macarenisia brevis additio*, Coleti, Mleci, 1793., 6.
- 74 Za kontekst djela usp. MARKO ŠPIKIĆ, *Mi i naši preci... Uloga književne i historijske naracije u nastanku jedne discipline*, »Književna smotra«, 40/147–1, 2007., 35–48.
- 75 Djelo *Lalbero del buon e del cattivo critico* je objavio tri godine kasnije u Dubrovniku.
- 76 ARNALDO MOMIGLIANO, *Ancient History and Antiquarian*, »Journal of the Warburg and Courtauld Institutes« 13/1–2, 1950., 295–298.
- 77 ANTONIO RADOŠ MICHIELI-VITTURI, *Pel solenne ingresso nella chiesa vescovile di Traù del Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Antonio Belglava*, Simone Occhi, Mleci, 1788., X, gdje piše o pojmovima memoria, immaginazione, raziocinio i poslanica A. Ciccarelliju u Opuscoli, Antonio Martechini, Dubrovnik, 1811., 4–7, gdje piše o historiografskim načelima.
- 78 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 32), 4. Na stranici 23, kod rasprave o dalmatinskim podzemnim građevinama, pisac ističe: *Nos vero totius reperiundae veritatis gratia chronologicum hunc ratiocinationis ordinem tenuimus*.
- 79 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 32), 7. *Blancovichiana Salonae Tabula (...)* *Plures in ea porticus exhibentur, Forum, Curia, Tempia, Pyramides, & Obelisci exsurgunt, Aquaeductus inspicuntur, quibus aqua inclusa confluensque tota urbe circumferebatur; aedificia spectantur numero, ordine, amplitudine nobilissima, platearum areae, viarumque interjectarum semitae patent*.
- 80 Isto, 25, 27, 29–31, 35.
- 81 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Ad Marmora macarenisia brevis additio II.*, Sebatiano Coleti, Mleci, 1802., lxiv-lxv.
- 82 O Garagninovoj upravi u Dubrovniku vidi: S. ĆOSIĆ, *Dubrovnik u Ilirskim Pokrajinama*, »Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku« 35, 1997., 37–62.
- 83 O Martecchiniju vidi: VESNA ČUČIĆ, *Prvi tiskari u Dubrovniku, s popisom tiskane građe*, »Vjesnik bibliotekara Hrvatske« 48/3–4, 2005., 123–126, 145 i dalje.
- 84 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Marmora traguriensia*, Antonio Martecchini, Dubrovnik, 1811., 4.
- 85 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 84), 30, 44, 58, 59 i 67.
- 86 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ, *Romanarum antiquitatum analecta quaedam*, Antonius Aloysius Battara, Zadar, 1813., 33, 40, 49–50.
- 87 Hrvatski prijevod Projekta vidi kod MARKO ŠPIKIĆ (bilj. 61).
- 88 IVAN JOSIP PAVLOVIĆ-LUČIĆ (bilj. 86), 16, 24, 38, 44.
- 89 Isto, 28: *Fertilis Salonitanus ager in hisce pretiosis prodendis monumentis, rustico cuidam homini suum hisce diebus expandit sinum, eique in rudibus cujusdam sepulcri plures obtulit perpulchras vitreas lacrymarum urnulas, unguentarium fictile vasculum, aeneum parvum crepitaculum, fragmentum aenae pariter militaris fibulae, semifractum aeternum lumen, atque corculum ex marmore*.
- 90 Isto, 42, 45, 47.

Summary

Marko Špikić

Life and Career of Ivan Josip Pavlović-Lučić, Antiquarian

*This article presents biographic data about Ivan Josip Pavlović-Lučić (1755.-1818.), a well-known clergyman and antiquarian from Makarska in Dalmatia. The first part contains a comprehensive reconstruction of his life and career, and the second a presentation of his published antiquarian works. Pavlović-Lučić is a neglected pioneer of Croatian art history, archeology and preservation of monuments. In addition to numerous publications on moral theology, he should be remembered as the most important antiquarian writer of the second half of 18th and the beginning of the 19th century in Dalmatia. His studies *Marmora macarenisia* republished with supplements several times between 1789 and 1810, *De supplicio aedificiorum sub Diocletiano Imperatore* from 1796, *Marmora traguriensia* from 1811 and *Romanarum antiquitatum analecta* from 1813 marked the development of the modern cult of antique monuments in Dalmatia. Moralistic and conservative religious dogmatic, Pavlović-Lučić is herein represented as an enthusiast for antiquities who went beyond a cabinet type examination of the cultural history of his native land. Seen in the context of antiquarian and historical studies on Dalmatia of the 18th ct. (Fischer von Erlach, Farlati, Assemani, Bomman, Michieli-Vitturi, Nutrizio Grisogono, Bajamonti), one notices that he followed Winckelmann's principles of eye witness investigation of cultural heritage. Also, through his investigations, he encouraged the culture of collecting, having preserved numerous archeological objects in his home in Makarska*

*Pavlović-Lučić was among the first to incorporate archeological discoveries into texts dealing with the problems of antiquarian investigations, e.g., in *De supplicio aedificiorum*, in which he chronologically listed buildings constructed for execution of Christians under Emperor Diocletian. In his works he also presented a chronology of archeological discoveries in Central and Southern Dalmatia, a condemnation of devastation of the sites, and a classification of a number of groups of epigraphic and numismatic objects. In the *Marmora macarenisia* he presented ever more frequent discoveries in the bishopric of Makarska. In *Marmora traguriensia* he described the private collection of Luka Garanjin, an antiquarian and politician from Trogir, and in the *Romanarum antiquitatum analecta* he reviewed the discoveries from the ancient Salona near Split to Narona at Vid in 1811 and 1812. Because of their historical importance, new methods of interpretation, as well as of their importance in raising the sensibility of the people of Dalmatia to their ancient heritage, his works could be seen as an anticipation of historical works of the National Revival. As such they are important documents from the pre-history of Croatian art history.*